

Gustav Vasa och Gamla Uppsala

HENRIK ÅGREN

Burspråk i Gamla Uppsala

Gustav Vasa tillhör de kungar som har en speciell plats i den svenska historien. Kanske för att han införde den ärftliga tronföljden, kanske för att Sverige efter honom inte har varit underordnad part i en union eller möjligen av någon annan anledning betraktas han som den främste av svenska landsfäder. Gustavs tillträde som statschef brukar få markera medeltidens slut i de flesta verk om svensk historia och är därför en av de mest naturliga kapitel- eller rent av volymavgränsningarna. Det är knappast någon slump att redan Olof von Dalin började sin allvarligt satiriska svenska historia *Sagan om hästen* med just honom. Gustav III såg i samme kung en stor förebild, vilket bland annat visade sig i den opera denne sentida namne skrev om och döpte efter Gustav Vasa.¹ Idén att hämta inspiration ur det förflutna eller att använda det för att öka sitt eget anseende förekommer i många sammanhang i historien och i Sverige är Gustav Vasa som

sagt en populär symbol att använda. Själv hade han förstås inte den möjligheten. Därför är det intressant att syna vad han kunde använda för del av historien när han bedrev sin politik.

Under de första c:a tio åren som svensk statschef höll Gustav Vasa flera gånger möten – så kallade burspråk – med allmänheten i samband med Eriksmässmarknaden i Uppsala, som hölls i mitten av maj. Burspråken ägde rum i Gamla Uppsala och berörde ofta viktiga ärenden.² År 1526 handlade mötet till exempel om klostrens tillgångar och privilegier i framtiden och var på så sätt en förvarning om reformationen.³ Vid mötet 1530 hade kungen kallat delegater från hela landet för att försäkra sig om lojalitet med anledning av den klockskatt han tidigare under året beslutat om, för att kunna betala Sveriges skulder till Lübeck.⁴ Detta är bara ett par exempel på möten som Gustav Vasa höll i Gamla Uppsala vid Eriksmäss (se vidare Bilaga 1). Platsen kan tyckas vara märkligt vald. Varför hålla mötet i Gamla Uppsala och

Gustav Vasa.
 Porträtt och foto Uppsala universitetsbibliotek.

inte inne i själva staden? Och fanns det något särskilt skäl till att möten hölls just vid Eriksmässan?

Till att börja med måste det slås fast att Gustav Vasa inte bara höll möten i Uppsala. Under den här tiden var kungamakten fortfarande ambulerande, vilket innebar att rikspolitiska möten hölls på varierande platser vid olika tidpunkter. Stockholm hade börjat växa fram som huvudstad, men ännu så länge hölls riksmöten när och där det var praktiskt, inte på bestämd plats.⁵ Marknader – av vilka Eriksmässan i Uppsala var en – var lämpliga tillfällen för möten därför att det då var mycket folk samlat på samma plats

och därför hölls också politiska möten i samband med just marknader.

Det är dock som sagt på sin plats att fråga om det var något speciellt med Eriksmäss. Nils Staf har i sin doktorsavhandling från 1935, *Marknad och möte*, gjort en grundlig genomgång av politiska möten i samband med marknader under Sveriges äldre historia. Den visar att Gustav Vasa mellan åren 1523 och 1532 deltog och talade på flera marknader i riket. Därefter minskade hans rörlighet och under de sista knappa trettio åren av hans regeringstid är det bara känt att kungen besökte fyra marknadsmöten. Han lät dock kommunicera med flera andra via brev och personliga ombud.⁶ Den enda han veterligt besökte varje år under den första tioårsperioden var just Eriksmässmarknaden i Uppsala. Undantaget utgörs av år 1524 då det inte finns uppgifter om att kungen besökte någon marknad över huvud taget.⁷ Det verkar alltså som om Eriksmässmarknaden ansågs som ett lämpligt tillfälle att tala till folket.

Motiv bakom valet av samlingsplats

Staf har en praktisk förklaring till varför just denna marknad var så populär. Han menar att de marknader som, liksom Eriksmäss, inte inföll på vintern samlade mest folk. Eriksmässan var också viktig

Tabell 1: Platser för marknadsmöten under medeltid och tidig Vasatid (fr. t. 1611).

Marknad	Ort	Tidpunkt	Möten
Distingsmarknad	Uppsala	jan./febr.	c:a 50
Eriksmäss	Uppsala	18 maj	c:a 25
Tjugonedagsmarknad	Enköping	13 jan.	c:a 25
Samtingsmarknad	Strängnäs	1:a sön. i fastan (febr./mars)	22
Mormässa	Västerås	8 sept.	15
Henriksmäss	Örebro	19 jan.	10
Mikaelismäss	(Söder)Tälje	29 sept.	10
Olovsmäss	Köping	29 juli	7
Tjugonedagsmarknad	Skara	mån. efter 13 jan.	6
Summa			c:a 170

Källa: Åmark, Karl: "Om Upplands marknaders." i *Upplands fornminnesförenings tidskrift* 45. Uppsala 1935–37, s. 212f.

för människor över stora geografiska områden, varför ett möte som hölls där kunde räknas med att vara välbesökt.⁸ Självt är jag tveksam till Staf:s påstående om att vintermarknader inte drog mycket folk. Dessa borde i stället vara de mest välbesökta då de inföll under en lågproduktiv period i jordbruket, medan däremot förutsättningarna för resande – genom vinterföret – var gynnsammare än annars. Uppsalas viktigaste marknad var heller inte Eriksmässan, utan Distingsmarknaden som hölls någon gång i slutet av januari eller början av februari och förmodligen inte bara var Uppsalas utan också hela Sveriges viktigaste marknad vid denna tid.⁹

Karl Åmark har gjort en studie av de marknadstillfällen som Staf tar upp i sin

bok och som alltså användes till politiska möten. Hans något inexacta, men talande, sammanställning av de vanligaste här följande utseende, se ovan tabell 1.

Åmark har därmed räknat in c:a 170 av de (enligt honom, se nedan) 230 av Staf omnämnda marknadstillfällen. Av dessa ägde c:a 113 rum under månaderna januari till mars (Disting, Tjugonedagsmarknad i Enköping, d:o i Skara, Samting och Henriksmäss). Vintermarknader var alltså inte i allmänhet impopulära. Den avgörande faktorn verkar ha varit mer geografisk än säsongsmässig. Av de uppräknade städerna ligger nästan samtliga direkt vid Mälaren och alla utom Skara i de så kallade mäljarlandskapen (Uppland, Södermanland, Västmanland och Närke).

Tabell 2: Gustav Vasas kommunikation med allmänheten vid marknadsmöten 1522–1559.

Fetstil markerar de marknader Åmark tar upp.

Marknad	Ort	Tidpunkt	Möten	Därav besökt själv
Distingsmarknad	Uppsala	jan./febr.	19	4
Eriksmäss	Uppsala	18 maj	14	10
Tjugonedagsmarknad	Enköping	13 jan.	11	2
Samtingsmarknad	Strängnäs	1:a sön. i fastan (febr./mars)	11	3
Mormässa	Västerås	8 sept.	9	5
Pedersmäss	Linköping	29 juni	3	1
Mikaelismäss	(Söder-)Tälje	29 sept.	3	0
Larsmäss	Söderköping	10 aug.	2	1
Tjugonedagsmarknad	Linköping	mån. efter 13 jan.	2	1
Kyndelsmäss	Vadstena	2 febr.	2	1
Olovsmäss	Köping	29 juli	2	0
Tomasmäss	Linköping	21 dec.	2	0
Knutsmäss	Kalmar	6 juli	1	1
Mormässa	Skara	15 aug. [!]	1	1
Mikaelismäss	Lidköping	29 sept.	1	1
Henriksmäss	Örebro	19 jan.	1	1
Tjugonedagsmarknad	Jönköping	13 jan.	1	0
Marknaden Vita söndag	Lidköping	10 mars	1	0
Tjugonedagsmarknad	Skara	mån. efter 13 jan.	1	0
Prästmötesmarknad	Skara	juli	1	0
Olovsmäss	Skänninge	29 juli	1	0
Olovsmäss	Vadstena	29 juli	1	0
Pålsmäss	Norrköping	25 jan.	1	0
Pedersmäss	Arboga	29 juni	1	0
Summa:			92	32

Källa: Bilaga 1.

Gustav Vasas förhållande till marknadsmöten är lite mer komplicerat, vilket

tabell 2 och följande diskussion förhoppningsvis illustrerar.

Handel på isen vid Distingsmarknaden, skildrad av Olaus Magnus.

Tabellerna haltar lite sinsemellan. Till att börja med menar Åmark att Staf nämner 230 marknadsmöten, medan jag får den sammanlagda siffran till närmre 260, varav 92 under Gustav Vasa.¹⁰ Hur många av marknadsmötena i tabell 2 som Åmark räknat med går därför inte att säga. Jag har också valt att redovisa samtliga Gustav Vasas möten, medan Åmark har koncentrerat sig på de mest frekventa mötesplatserna under den helhetsperiod han tar upp. Kanske skulle hans resultat ha sett något annorlunda ut om han hade gått igenom samtliga möten. Åmark gör heller ingen skillnad mellan de möten en kung eller riksföreståndare besöke, och de som hölls via någon form av indirekt kommunikation (brev eller ombud). Jämförelsen är dock

inte menad att vara en strikt statistisk genomgång, utan bara att ge en uppfattning om tendensen vad gäller möten.

En jämförelse mellan tabell 1 och 2 visar att samma marknader dominerade under Gustav Vasa som under hela Stafs period. Geografiskt syns en större spridning, med fler götaländska marknader och städer representerade. Detta kan dock bero på att Åmark inte är komplett i sin redovisning. Sett till sammanlagt antal marknadsmöten är mälardalskapen mer frekventa även här: 71 möten, jämfört med 21 vid marknader i Småland, Östergötland eller Västergötland. Säsongsfördelningen är värd särskild uppmärksamhet. Vintermarknader dominerar, men inte lika tydligt. Av nämnda marknader inföll 52 mellan december

och mars, 40 mellan maj och september samt inga under april, oktober eller november. Övervikten för vintermarknader var i Gustav Vasas fall alltså betydligt mindre. Detta blir ännu tydligare om man bortser från de möten där kungen kommunicerade med skrivelser eller ombud och koncentrerar sig på de han valde att bevista själv. Då blir siffrorna 20 under perioden maj–september, tolv under perioden januari–mars samt inga under april eller oktober–december, alltså en övervikt för sommarmarknader. Bakom de sistnämnda siffrorna ligger framför allt kungens stora intresse för Eriksmäss (tio besök) och i viss mån också för Mormässan i Västerås (fem besök). Det är alltså snarare högtiden i sig än årstiden som verkar ha avgjort en marknads politiska betydelse för Gustav Vasa.

Kanske fanns det därför också andra faktorer än årstiden som gjorde Eriksmässan intressant. Uppsala var sedan länge Sveriges kyrkliga huvudort. På det världsliga planet var Stockholm redan i realiteten den främsta staden, men rollen som huvudstad var relativt ny. Uppsala ansågs däremot vara Sveriges forntida huvudstad.¹¹ Det är därför lätt att tänka att möten som hölls i Uppsala fick extra tyngd, helt enkelt därför att de hölls på en plats med anor. Förutom de praktiska skälen bör det alltså ha funnits mer ideologiskt betonade motiv att hålla möten i Uppsala. Detta antagande förstärks av

att den andra dominerande mötesmarknaden var Uppsalas Disting.

Men varför hölls mötena vid Eriksmäss i Gamla Uppsala och inte inne i staden där marknaden ägde rum¹²? Även här går det att hitta både praktiska och ideologiska förklaringar. Det främsta praktiska skälet bestod i att marknadsbesökarna aldrig var så samlade som ute vid Gamla Uppsala. Då genomförde kyrkan nämligen en procession med Erik den heliges relikier från deras dåvarande placering i nya domkyrkan inne i Uppsala ut till den tidigare i Gamla Uppsala.¹³ Det är rimligt att anta att många marknadsbesökare ansträngde sig för att kunna delta i en så viktig religiös ceremoni. Därför var detta också det naturliga tillfället att göra tillkännagivanden. De nådde helt enkelt fler öron direkt, och i den mån kungen var intresserad av gensvar fick han det snabbare. Till det kan också läggas att det kan ha varit svårt att hitta en plats inne i staden där så många människor fick rum att samlas, men det är förstås svårare att yttra sig säkert om.

Det finns ytterligare en faktor som kan ha påverkat kungens val av mötesplats. Under 1500-talet ägde kungamakten stora delar av Gamla Uppsala. Den där belägna kungsgården anses ha varit en av de viktigaste i riket.¹⁴ Hit hade alltså Gustav Vasa en naturlig koppling. Det är till och med möjligt att han eller delar av hans följe bodde på den gården

när han besökte Uppsala. Ärkebiskopen hade tidigare haft del av denna kungliga jord, men den delen hade följt med när domkyrkan flyttade söderut och Gamla Uppsala var sedan dess en kunglig by.¹⁵ Det nya Uppsala kan däremot ha betraktats som kyrkans och ärkebiskopens tillhåll.

Kungamakten var förvisso inte utan representation inne i staden heller. En kungsgård hade funnits i staden sedan åtminstone 1200-talet. Strax efter tiden för de möten den här uppsatsen handlar om, på 1540-talet, lät också Gustav Vasa uppföra en ny borg i Uppsala. Borgen kallades Uppsala gård och låg i dagens universitetspark, alldeles i närheten av Domkyrkan och biskopsgården.¹⁶ Eftersom den kom att ersättas av Uppsala slott bara något senare var dess historia kort, men därmed inte ointressant. Att Gustav Vasa lät uppföra såväl Uppsala gård som senare slottet kan ses som en strävan efter att befästa sin makt på den västra sidan om Salaån (dagens Fyrisån), ett område som normalt ansågs tillhöra kyrkan och biskopen.¹⁷ Den gamla kungsgården hade legat öster om ån. Det här kan verka som en konspirationsteoretisk övertolkning, men det finns en uppgift som tyder på att det inte behöver vara det. Uppsala gård hade två torn, varav det som stod närmast biskopsgården kallades Styrbiskop. Namnet (som i och för sig inte är känt förrän från 1660-talet) ska tydas som en uppmaning till tornet:

‘Styr biskopen!’ eller ‘Håll biskopen i styr!’ och det påstås att Gustav Vasa själv ska ha myntat det.¹⁸ Det råder förstås stor osäkerhet om riktigheten i den uppgiften, men det är ändå troligt att borgen och senare slottet faktiskt var ett sätt för kungen att visa sin makt genom att inkräkta på biskopens område.

Sammantaget är det därför rimligt att anta att Uppsala på 1520-talet dominerades av alternativa maktkonstellationer, främst kyrkan, medan Gamla Uppsala mer ohotat var kungens område. Man får givetvis inte tolka detta i någon form av militärstrategisk mening, eftersom en väpnad konflikt inte förelåg. Däremot kan det ha varit av psykologisk betydelse vem ett område ansågs tillhöra i första hand. Här går praktiska och ideologiska skäl knappast att skilja åt. Det var enkelt för kungen att samla mötet där han själv hade gård och där delar av hans följe kanske bodde oavsett om han själv residerade där eller inne i staden. Samtidigt kan det också ha inneburit ett mentalt övertag att samla mötena på ett ställe där kungens närvaro hade mindre konkurrens. Detta var inte minst viktigt gentemot kyrkan, eftersom många av mötena handlade just om inskränkningar i kyrkans förmåner.¹⁹

Samtidigt är det svårt att bortse från andra skäl till att mötena hölls just i Gamla Uppsala. Det mest uppenbara för oss idag är platsens kulturhistoriska värde. Gamla Uppsala har en framskjuten plats

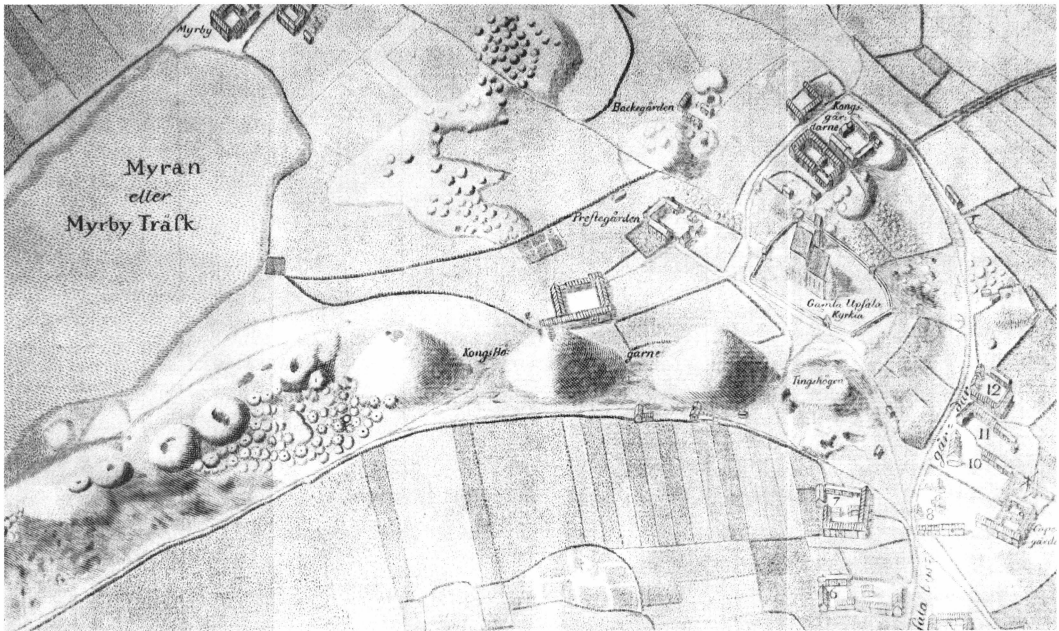
i svenskt och uppländskt historiemedvetande. Om orten hade det även på 1500-talet och i så fall varför är svårare att svara på. Kurt Johannesson återger hur Johannes Magnus i sin historia över ärkestiftet beskriver ett uppträde mellan honom själv (i rollen av ärkebiskop) och Gustav Vasa just i samband med ett möte vid högarna.²⁰ Johannesson kommenterar "Platsen är helig i Sveriges historia. Här hade Sveriges kungar och ärkebiskopar från äldsta tid haft sitt säte. Tiden är också helig, ty detta möte äger rum på Erik den heliges dag".²¹ Här finns alltså två utgångspunkter för att förstå vad mötenas kontext kan ha betytt: dels Gamla Uppsala som uråldrig kultplats och centralort och dels Erik den heliges rykte.

Den mest uppenbara för oss idag är den första punkten. Idag förknippas Gamla Uppsala framför allt med förkristen tid och religion, framför allt genom de stora högarna och vad man vet om dem. Det är dock inte säkert att det var så på 1500-talet. Gamla Uppsala var faktiskt inte den framstående symbol för det förkristna Sverige som orten senare har kommit att bli. Anledningen till det var inte att 1500-talets historiker var mindre intresserade av att leta efter ett sådant förflutet än vad vi är idag, tvärtom. I deras historiebild ingick ett svenskt kungadöme med anor från flera sekler före vår tideräkning och med Uppsala som glänsande huvudstad. Skillnaden var att in-

tresset var mer riktat mot dagens Uppsala än mot Gamla Uppsala. Framför allt ansågs det att det tempel som Adam av Bremen beskrivit hade legat i dagens Uppsala. Hur är detta möjligt?

Den befintliga forskningslitteraturen om Gamla Uppsala handlar framför allt om platsen under äldre tid och har inte ägnat frågan om dess historia efter att ärkesätet flyttades särskilt mycket omsorg, men en del omnämningen finns. Sten Lindroth skriver i sin svenska lärdomshistoria, stormaktsdelen, att vissa historiker på 1600-talet åter började hävda den egentligen ursprungliga uppfattningen att Adams tempel verkligen legat i Gamla Uppsala. Under en mellanperiod hade det som sagt ansetts att templet legat i dagens Uppsala och Lindroth menar att den allmänna uppfattningen var att "orten ute vid kungshögarna skulle ha haft sin korta blomstringstid på 1100- och 1200-talen, då den nya kristna domkyrkan var förlagd där".²²

Med all respekt för Lindroth tyder mycket på att hans påstående endast delvis är sant (kanske är det mer tillämpligt på det sena 1600-tal som Lindroth i samband med citatet diskuterar än på det tidiga 1500-talet) och att bilden är än mer komplicerad. Undersöker man de mest kända historieverken från 1500-talet framträder en märklig och motsägelsefull bild av Uppsalas äldre historia. Det gäller dels bilden av Gamla Uppsala

Gamla Uppsala 1710. Del av Johan Peringskiölds kopparstick i Monumenta Uplandica per Thiundiam.

under förkristen tid, dels den tidiga kristna perioden, då Lindroth menar att orten vid högarna ansågs ha haft sin storhetstid. Innan den diskussionen börjar är det dock lämpligt att inflika en kort passage om Uppsalas faktiska äldre historia, så gott den låter sig återges.

Uppsalaområdets tidiga historia

Platsen för dagens Gamla Uppsala har sedan lång tid tillbaka varit en viktig ort. Området är fyllt med fornminnen. De mest kända är de tre stora kungshögar-

na, 'Uppsala högar', från 500-talet, men det finns också lämningar som tyder på att platsen redan tidigare var en centralort.²³ Den var åtminstone under sen vikingatid och tidig medeltid (900- och 1000-talet) säte för någon typ av kung eller prästkung som residerade på en kungsgård.²⁴ Denne ledde i Uppsala, som orten då hette, regelbundna riter som samlade stora skaror människor. I samband med dessa hölls också den ursprungliga Distingsmarknaden och ting för det gamla uppländska folklandet Tiundaland.²⁵ Runt 1140 flyttade det ganska nyinrättade Sigtuna-stiftet säte

till Uppsala och en kristen domkyrka kom att ligga bredvid de gamla kungshögarna.²⁶ I denna placerades sedermera kung Erik Jedvardssons (den helige) kvarlevor efter att han år 1160 dräpts av en fiendekoalition bestående av danskar och sverkrar. Hans dag kom att firas den 18 maj, som än idag är Erikdagen i den svenska almanackan.²⁷ Orten blev ärkesäte 1164, då Sverige blev en egen kyrkoprovinc.²⁸

Söder om det dåtida Uppsala låg en hamn- och handelsplats, som senare växte till en liten stad, benämnd Aros. Orten är idag mer känd som Östra Aros, ett namn som tillkom för att skilja staden från Västra Aros (Västerås), men den benämningen användes förmodligen bara under en kort tid.²⁹ Med tiden kom Aros att överskugga Uppsala, då människor i högre grad sökte sig dit, både för att bo och för att bedriva handel. Kungen ägde förmodligen mycket av jorden däromkring (Aros kan rent av vara anlagd på kunglig mark och en kungsgård är känd sedan åtminstone 1200-talet.) och Tiundalands ting hade liksom den stora marknaden av allt att döma redan senast i mitten av 1200-talet flyttat från Uppsala till Aros.³⁰ Därför beslöt påven 1258 att ärkesätet skulle flytta från Uppsala till ett lämpligare ställe och att namnet skulle följa med.³¹ Valet kom att falla på Aros som därmed blev Uppsala, varför det tidigare Uppsala blev Gamla Uppsala. Att detta namnskick kunde leda till en

viss förvirring är kanske inte så märkligt. Ärkesätet flyttades år 1273.³² Av den gamla domkyrkan blev en sockenkyrka. Under 1500-talet fanns dock en annan bild av områdets tidiga historia.

Det lärda Sveriges uppfattning om Uppsalas äldsta historia

Den mest inflytelserika källan till kunskap om svensk historia var under 1500-talet Ericus Olais historieverk *De svenskes och götes historia (Chronica regni Gothorum)* från 1470-talet. Ericus Olai är tydlig i sin åsikt om Uppsalas äldsta historia:

Och så gott som mitt uti landet är en högländig, ljuvlig och behaglig ort belägen, vilken för sin härlighets skull, strax efter syndafloden, sedan landet först begynte brukas och byggas, är bliven utvald till rikens huvudstad [- - -] Denne orten kallades i begynnelsen å modersmålet Uppsala, men sedan avgudarnas styggelser bleve bortkastade och den Helige Trefaldighets kyrka blev på samme rum uppbyggd, är han vorden kallad Herrans Berg. Uppå samma berg var byggd en härlig, kostelig och med guld mäktä överdragen kyrka, uti vilken tre gudars liknelser och beläten, jämte varandra vore, uti särdeles salar uppställda, näml. Tor, Oden och Frigga[.]³³

En detalj värd att notera är att Olais formulering tyder på att Uppsala för

honom var en mycket begränsad ort, bestående av endast platsen för kyrkan. Jag poängterar detta därför att det har betydelse för kommande resonemang.

Omnämmandet av Heliga Trefaldighets kyrka visar att Olai menade att det gamla avgudatemplet låg i dagens Uppsala, som därmed i hans ögon var den ursprungliga Uppsala-orten. Tolkningen kan tyckas svår att förena med det faktum att orten vid högarna kallas *Gamla Uppsala*, men Olai har en förklaring till det också:

Och uti denne staden, neder vid berget, andra sidan om älven, på en låg, sank och kärraktig plats, är ett litet berg, som kallas Konungshögen, uppå vilket konungshuset säges i forno tid hava varit byggt och en lång tid hava där stått, men sedermera vara till några jämna och släta, icke långt från staden och berörde gudars tempel belägne *höjder* [min kurs.], såsom till en ansenligare ort fördd och flyttad, där konungarna jämväl en lång tid berättas hava bott och residerat. Samma ort kallas fuller nu *Gamla Uppsala*, därför att ärkebiskopssätet där varit haver. Dock är det, som nu kallas Uppsala, där både huvudstaden och ärkebiskopssätet står och florerar äldre än det andra[.]³⁴

Varken templet eller kungsgården låg i den här varianten av historien från början i *Gamla Uppsala*. Eftersom Olai nämner att kungsgården med tiden flyttats dit samt att ärkesätet varit lokaliserat i

Gamla Uppsala har orten i hans historiska medvetande inte en helt oansenlig plats. Som ursprung för det gamla svenska riket står den dock i skuggen av den yngre Uppsala-orten. Märk också att något som måste vara Uppsala-högarna nämns här, dock utan att de visas större intresse.³⁵

Olais föreställning ska ha haft sitt ursprung i den så kallade *Prosaiska krönikan*, som skrevs i Sverige på 1450-talet. Varför uppfattningen slog rot är svårt att säga. Kanske var det i 1400-talets oupphörliga kamp om makten över Sverige mellan svenska stormän och det danska kungahuset viktigt att från svenskt håll frammana bilden av ett Sverige med kontinuitet och uråldriga traditioner.³⁶ Det är också möjligt att Olai helt enkelt misstog sig (se vidare resonemang nedan). Fortfarande under 1900-talet har det funnits åtminstone en forskare som velat hävda att dagens Uppsala också är det äldsta Uppsala, nämligen Nils Sundquist i första bandet av Uppsala stads historia.³⁷

Ser man på Gustav Vasas samtid tycks denna 1400-talstolkning varit den allmänt accepterade åtminstone inom högreståndskulturen. Samtidigt förefaller det som om man där kände med sig att bilden var lite märklig. Bröderna Johannes och Olaus Magnus skrev ett par av 1500-talets viktigaste verk om Sverige och landets förflutna. Båda var samtida med Gustav Vasa och tillhörde kretsen

kring honom innan religiösa motsättningar (bröderna Magnus var trogna katoliker) till slut tvingade dem i exil.³⁸ Johannes, som var Sveriges siste katolske ärkebiskop med säte i Uppsala,³⁹ var mest historisk i sitt författarskap. Hans främsta verk är *Svea och Göta krönika* (*Historia de omnibus gothorum sveonumque regibus*), en rikshistoria med fokus på Sveriges verkliga och förmenta kungar från och med tiden strax efter syndafloden, då det svenska riket ansågs ha grundats. Arbetet är intressant i sig som ett viktigt bidrag till den svenska göticismen, det vill säga föreställningen att de gotiska stammar som lade stora delar av Europa under sig under folkvandringstiden härstammade från Sverige. Olaus är författare till verket *Historia om de nordiska folken* (*Historia de gentibus septentrionalibus*), som trots namnet mest är en samtidsbeskrivning av Sverige: ekonomi, folkliv, fauna m.m. Trots att verket i första hand inte är historiskt finns det en del passager som indirekt behandlar Uppsalas förflutna.

Så här skriver Olaus Magnus till exempel om uret i Uppsala domkyrka: "I domkyrkan i Uppsala (där man ännu för 600 år sedan dyrkade avgudar inom själva staden eller på vissa kullar i dess grannskap) finns ett mycket dyrbart och konstfärdigt ur."⁴⁰ Olaus Magnus förhåller sig alltså här öppen till att templets placering inte var säkerställd. Det kan ha legat antingen i Uppsala eller i Gamla

Uppsala. De nämnda kullarna syftar utom all tvivel på Gamla Uppsala. Längre fram i samma band skriver han att templet var beläget "där nu Uppsala, sätet för svears och götars primas och ärkebiskop är beläget", men också att det låg på "en vid slätt".⁴¹ Det första påståendet pekar entydigt på Uppsala, men det senare stämmer topografiskt bättre med Gamla Uppsala. Man bör dock inte dra för säkra slutsatser utifrån påståendet eftersom ingen idag kan veta vad Olaus Magnus tyckte var en vid slätt och vad som inte var det. Preciseringsen behöver alltså inte innebära en motsägelse. I samma sammanhang fortsätter dock Olaus Magnus:

Men nu få vi Gud ske lov, bekänna att på detta ställe, d.v.s. i Uppsala, vid alla tider, men särskilt den 19 maj [sic!], hållas katolska predikningar över de gudomliga religionssanningarna inför en nästan oräknelig skara åhörare, i närvaro av konung, furstar och storfolk av båda könen, på samma ställe där fordom så många gudlösa och avskyvärda skändligheter bedrevos.⁴²

Citatet är svårt att tolka. Vid en snabb anblick kan det se ut som ett tydligt tecken på att Olaus Magnus helt hade anammat bilden av nya Uppsala som den gamla kultplatsen. Tittar man närmre på det är det dock inte lika tydligt. Namnet "Uppsala" kan ha haft en vidare betydelse än bara den lilla orten vid åmynning-

en. Kanske inbegreps hela området runt staden och därmed även Gamla Uppsala. Kanske var uttrycket rent av medvetet oprecist för att hålla frågan öppen. Osäkerheten blir ännu större i och med resten av citatet. Med den 19 maj menas förstås den Erikshögtid som utgör utgångspunkten för den här uppsatsen, där ju mycket riktigt "konung, furstar och storfolk" ofta var närvarande (fastän dagen var den 18 maj och inte den 19 som Olaus Magnus märkligt nog anger). Denna högtid ägde genom relikprocessionen rum både inne vid domkyrkan och ute vid högarna. Trots att citatet alltså i första hand pekar mot dagens Uppsala finns det öppenhet för tolkningar, vilket faktiskt kan ha varit författarens syfte.

Brodern Johannes hade i princip samma uppfattning. När ortnamnet Uppsala används i hans verk är det ofta ganska obestämt, utan någon tydlig närmre geografisk precisering. Så sägs till exempel att en av de första svenska kungarna, Ubbe, anlade Uppsala ("Ubbes sal"). Om den exakta belägenheten anges endast att "han [staden] ligger på en lustig ort, där icke allenast Sveriges konungar, utan ock ärkebiskoparna och själva gudarna hava ifrån begynnelsen haft sin boning."⁴³ Påståendet ger inte någon ledning till var detta Uppsala egentligen låg. Då ingen närmre precisering ges och ingen flytt av ärkesätet nämns varken här eller senare kan det ses som ett

tecken på att det var dagens Uppsala som åsyftades, inte minst med tanke på Ericus Olais inflytande, men det är inte säkert. Mot det talar påståendet att ärkebiskoparna också från början haft sitt säte i orten, då ingen av författarna rent ut påstår att nya Uppsala var det ursprungliga biskopssätet. Även i den här frågan är de dock, som vi ska se längre fram, något otydliga.

När göterna senare avföll från den rätta lära de haft med sig sedan syndafloden, började de dyrka avgudar och anlade ett gyllene tempel. Templet ska ha legat i Uppsala, med vilket Johannes Magnus normalt menade dagens Uppsala, men också "på en vid och slät plats."⁴⁴ Även här är det alltså svårt att utifrån citatet avgöra vilken ort som menas. Det som främst tyder på att det skulle vara dagens Uppsala är återigen att ingen särskild distinktion görs. Längre fram i krönikan berättas om två kungar som blivit begravna "icke långt ifrån Uppsala ibland de konungslige monumenter".⁴⁵ Det är rimligt att anta att de konungsliga monumenten är Uppsalahögarna och att Johannes Magnus placerat dem en bit från Uppsala skulle i så fall tyda på att han med ortnamnet menar dagens Uppsala. En platsangivelse som "icke långt ifrån" är dock otydlig. Här är det också dags att påminna om att Ericus Olais identifiering av Uppsala med "Herrans Berg" (se ovan) innebär att namnet kan ha syftat på en mycket

begränsad yta. I så fall borde också "icke långt ifrån" kunna syfta på en plats som låg i närmast direkt anslutning. Det är dock svårt att komma längre än till spekulationer i denna fråga. Kungar som ligger begravda i Uppsala nämns på ytterligare några ställen i verket, ibland med tillägg om konungsliga monument.⁴⁶ Genom att inte precisera går Johannes Magnus helt enkelt förbi problemet med Gamla och nya Uppsala.

Båda bröderna Magnus har också med en uppgift som ytterligare förbryllar. De menar i Olais efterföljd att templet var helgat till gudarna Tor, Oden och Fröja.⁴⁷ Det sista namnet kommer av en förvanskning av Frö, som av Adam av Bremen kallades Fricco. Hos Ericus Olai och senare bröderna Magnus blev detta det feminina Frigga (Fröja på modern svenska). Därmed kunde de tre sveagudarna lätt jämföras med de romerska gudarna Mars, Jupiter och Venus.⁴⁸ Trots det finns den manlige Frö ändå med i deras beskrivningar av det forntida Uppsala. Båda bröderna refererar med liknande formuleringar till en kultplats tillägnad Frö, som var belägen "ej långt från Uppsala" och där människooffer utfördes.⁴⁹ Var denna plats låg anges inte, men det är svårt att tro att uppgiften inte har någon koppling till kulten i Gamla Uppsala. Uppgiften om människooffer finns redan i den kända passagen om Uppsala-templet hos Adam av Bremen.⁵⁰ Någon total delning mellan templet och

Frös kultplats är det dock inte fråga om. Även i templet utövades människooffer enligt Johannes Magnus.⁵¹ Återigen är det tydligt att den ursprungliga beskrivningen av Uppsala förvanskats. Passagen om Frö tyder dock inte på något försök att bortförklara eller ignorera Gamla Uppsalas betydelse, utan är bara ytterligare ett exempel på bröderna Magnus' svårigheter med Uppsalas äldsta historia.

Det fanns ytterligare ett historieskrivande brödrapar i Sverige under 1500-talet som måste nämnas här, nämligen reformatorerna Olaus och Laurentius Petri. Den förres *En svensk krönika* är känd för att uppvisa en för samtiden ovanligt skeptisk och källkritisk inställning. Olaus anses till skillnad från sina samtida inte ha haft ett nationalistiskt syfte med sitt författarskap. Han var tvärtom kritisk till nationalistiska och furstehyllande myter, något som var en bidragande orsak till att hans verk inte trycktes i samtiden. I stället utgavs ett verk under samma namn med brodern Laurentius Petri som författare och med ett mer tillrättalagt tonläge, präglad av antidanskt och antikatoskt innehåll.⁵² Olaus Petri verkar i högre grad än bröderna Magnus ha accepterat uppfattningen att det omtalade hednatemplet låg i dagens Uppsala. Hans platsangivelser är tydligare än Johannes' samtidigt som Olaus' (Magnus) alternativa angivelser saknas:

Men i Uppsala, där som konungssätet här i Sverige varit haver, där haver ock rätta avgudasätet varit. Och säges avgudatemplet hava stått icke långt därifrån som nu står Domkyrkan. [- -] Och kropparna både av människor och annor djur upphängde de i en helgelund, som hart vid avgudatemplet var, där nu står Bondkyrkan [Heliga Trefaldighets kyrka], som en allmän mening är.⁵³

Uppgiften "stått icke långt därifrån" skulle förvisso återigen kunna vara öppen för tolkning. I någon mening ligger inte Gamla Uppsala långt från den nya Domkyrkan. Denna tolkningsmöjlighet förstör Petri dock när han nämner Heliga Trefaldighets kyrka, som är belägen alldeles bredvid Domkyrkan.

Inte heller Olaus Petri var dock omedveten om att Gamla Uppsala också var en viktig ort sedan långt tillbaka. Längre fram i boken kan man läsa att högarna i Gamla Uppsala "utan tvivel"⁵⁴ är kungagravar. Detta dock inte i en diskussion om det tidiga Sveariket utan angående äldre begravningsskick i Sverige.

Laurentius Petri är i detta sammanhang inte lika tydlig. Han nämner det forna Uppsala flera gånger, både med kungagravar (liksom Johannes Magnus) och med tempel, men utan att precisera var det låg.⁵⁵ Även Frö omnämns, som en kung vilken efter sin död dyrkades med människooffer.⁵⁶ Till skillnad från bröderna Magnus berör Petri dock inte

var Frös kultplats var belägen. Här gör bristen på precision det svårt att avgöra vad författaren anser om de båda orternas roll i äldre svensk historia. Det faktum att templet och kungagravarna båda placeras i vad Laurentius Petri kallar Uppsala kan tolkas som att han menade att templet legat i Gamla Uppsala, men han kan lika gärna ha ansett att kungagravarna låg i nya Uppsala. Det troligaste är att han här låter namnet Uppsala beteckna hela området.

Den bild av Uppsalas äldsta historia som präglade 1500-talets lärda Sverige kan alltså sammanfattas på följande sätt: Centralorten för det gamla svenska väldet var (nya) Uppsala. Även Gamla Uppsala hade anor från forntiden, men inte lika gamla eller betydelsefulla. Ericus Olai anger att både domkyrkan och kungsgården ett tag legat i Gamla Uppsala, men den ursprungliga centralorten rör det sig enligt honom ändå inte om. Olaus Magnus förefaller i sin text vara lite besvärad av den officiella bilden, som om han vet med sig att den är felaktig eller åtminstone diskutabel. Samma känsla kan tolkas in även i det sätt Johannes Magnus väljer att formulera sig, medan Olaus Petri inte verkar lika brydd och Laurentius Petri helt enkelt förbigår frågan genom att inte ge några geografiska preciseringar – förutom att Uppsala var beläget i Uppland.⁵⁷ Med reservation för risken för

övertolkning uppfattar jag det som att åtminstone bröderna Magnus (i synnerhet Olaus) anade att Ericus Olais beskrivning var felaktig, men att de ändå valde att föra den vidare.

Tilläggas kan att även senare historiker, under perioden fram till att Gamla Uppsala fick tillbaka sin gamla status i slutet av 1600-talet, verkar ha varit medvetna om problemet. En mindre strid om placeringen av templet lär enligt Nils Sundquist ha ägt rum mellan Johannes Bureus (som trodde på nya Uppsala) och Martin Steinius (som kan ha varit den förste som åter trodde på Gamla Uppsala) under 1600-talets tidiga år.⁵⁸ Såväl Johannes Messenius i början av 1600-talet som Johannes Schefferus i slutet av detsamma uppvisar en viss osäkerhet om vilket Uppsala som egentligen är ursprungsort.⁵⁹ Detta är speciellt intressant i Schefferus' fall eftersom han var den främste försvararen för den historietolkning som utgick från Olai emot fr.a. Olof Rudbeck och Olof Verelius som menade att templet stått i Gamla Uppsala (se nedan). Det ska dock blir värre.

Domkyrkans placering

Så här långt har Lindroth rätt. Den gamla huvudorten (som ju ansågs betydlig äldre och mer vördnadsbjudande än någon av orterna idag anses vara) var i 1500-talets medvetande dagens Uppsala, inte Gamla Uppsala. Däremot är det långt ifrån tyd-

ligt att Gamla Uppsala ansågs ha haft en blomstringstid på 1100- och 1200-talen, åtminstone bland de ovan refererade författarna. När det gäller domkyrkans tidiga placering visar de en än mer anmärkningsvärd förmåga till inkonsekvens.

Precis som i fallet med avgudatemplet placering är urkällan Ericus Olai den mest uppenbara när det gäller domkyrkan. Hans inkonsekvens framträder när han skriver om Erik den heliges relikier:

År 1173 [c:a ett decennium efter Eriks död] blev S. Eriks ben insatta uti den träkyrkan, som blev byggd innanom de påbegynta murarna på H: Trefaldighets berg, varest i forntiden de tre gudars Uppsalatempel stått haver⁶⁰.

Detta citat antyder att Olai uppfattade det som om Uppsalastiftets domkyrka alltid legat på samma plats som den gjorde vid hans samtid och gör än idag, stick i stäv med vad det tidigare citatet visat. Så långt föreligger dock en möjlighet till en annan tolkning. Olai kan helt enkelt ha trott att Erik den heliges ben alltid vilat i kyrkorna i nya Uppsala, oavsett var domkyrkan varit belägen.

Senare berättar han dock att "år 1276 är St Erik *tillika med ärkebiskopssätet* [min kurs.] vordet fört och flyttat ifrån Gamla Uppsala till den ort varest stora kyrkan nu är byggd och funderad."⁶¹ I detta citat, där Olais historiebild sammanfaller med dagens, motsäger han sitt tidigare påstående. Han menar nu att relikerna

flyttats från Gamla Uppsala samtidigt som ärkesätet. Någon tidigare flytt av relikerna från den ovan nämnda träkyrkan till Gamla Uppsala nämns inte, så möjligheten att det i Olais tolkning skulle kunna röra sig om ett återförande är också högst otrolig. Olai har tidigare förlagt det mesta som förknippas med Gamla Uppsala i dagens Uppsala. Inte bara avgudatemplet utan också kungsgården skulle ha sitt ursprung där. Därför är det rimligt att anta att det tidigare omnämmandet av Eriksrelikerna är ett led i detta sätt att skriva. Tidigt i sin historieskrivning anger han i förbigående att domkyrkan varit belägen i Gamla Uppsala (se ovan), men när det gäller Eriksrelikerna verkar han ha glömt detta. I det speciella sammanhanget med domkyrkoflytten är den historieskrivningen inte längre möjlig. Motsägelsen blir uppenbar och resultatet av det blir i sin tur oförenliga påståenden. Ett alternativ hade varit att förbigå flytten helt, men det har Olai inte gjort, vilket tyder på att det inte är fråga om ett medvetet vilseledande av läsaren. Hur som helst verkar det som om Olai inte var helt övertygad om sin egen tes om Uppsalas äldsta historia. I stället befann han sig i en process där han gradvis skriver sig till en ny historietolkning.

Hur hade då denna tolkning slagit igenom bland 1500-talets historiker? Olaus Magnus nämner ingenting om vare sig flytt eller domkyrka i Gamla Uppsala,

vilket inte är så märkligt eftersom *Historia om de nordiska folken* egentligen var en samtidsskildring, som endast ibland berörde det förflutna. Johannes Magnus har dock svårare att förbigå problemet och mycket riktigt återfinns här Olais inkonsekvens. I berättelserna om Erik den heliges livsgärning sägs att han bland annat "med sitt namns oändliga berömmelse fullborda[de] det härliga templet uti ärkebiskopsstaden Uppsala, vilket grundval utav forna sveakonungar lagder var."⁶² Här kopplas alltså, tydligare än hos Olai, den tidiga ärkebiskopsstaden Uppsala till det gamla templets Uppsala, som Magnus ju tidigare identifierat som den ort som i dag bär namnet. Gamla Uppsala lämnas därmed helt utanför. Magnus förmäler också att Uppsala blev Sveriges ärkesäte i början av 1100-talet utan att ge någon närmre precisering av vilken ort namnet syftar på.⁶³ Bilden av ett Uppsala som alltid varit samma ort framträder ännu starkare i detta senare verk.

Den bilden skulle framstå som entydigt om inte också Johannes Magnus längre fram i sin krönika nämner en flytt:

I medler tid då detta hades för händer [krig mellan kung Magnus Ladulås å ena sidan och hans bror, den avsatte kung Valdemar, och kung Erik Klipping av Danmark å den andra], eller då det först begyntes, blev hertig Erik död, de tvenne mäktige konungars, konung Valdemars och konung Magnus, broder och

på samma tid flöttes ärkebiskopssätet ifrån Gamla Uppsala till det nya och invigdes på samma rum där som största avguderiet hade utav hedenhös hafts för händer.⁶⁴

Plötsligt finns Gamla Uppsala med i bilden, men återigen inte förrän orten är på väg ut i historiens periferi. I fallet Johannes Magnus är otydligheterna extra intressanta. Genom sitt historieverk över Uppsala stift, *Historia metropolitanæ ecclesiæ Upsalensis*, borde han om någon känna till dess historia. I denna bok redovisas dock samma bild som i *Svea och Göta krönika*. Inledningsvis preciseras inte vad som menas med Uppsala, utan Gamla Uppsala nämns först i samband med att ärkesätet flyttas, då i mer eller mindre samma ordalag som i *Svea och Göta krönika*.⁶⁵

Olaus Petris accepterar tydligare Gamla Uppsala som äldre ort för domkyrkans placering. Han gör det visserligen inte explicit, till exempel ger han ingen närmre precisering när han berättar att Erik den helige blev begravd i Uppsala eller något senare att Uppsala blev Sveriges ärkesäte, enligt honom 1163.⁶⁶ Däremot använder han till skillnad från bröderna Magnus och Ericus Olai, namnet Östra Aros om dagens Uppsala, dels i samband med Erik den heliges våldsamma död i "Östra Aros, som nu kallas Uppsala",⁶⁷ dels i samband med flytten av ärkesätet, då ärkebiskop Folke "begick det så med Påven

att han måtte flytta biskopssätet ifrån Gamla Uppsala till Östra Aros, som nu kallas nya Uppsala".⁶⁸ Distinktionen kan tyckas obetydlig, men den visar att det hos Petri, till skillnad från hos de tidigare nämnda författarna, finns en uttalad medvetenhet om att namnet Uppsala åtminstone under en tid syftat på en annan ort och att det senare Uppsala gått under ett annat namn. Ortnamnet Östra Aros nämns aldrig av Ericus Olai eller Johannes Magnus. Särskilt tydligt är skillnaden i samband med Olaus Petris framställning av Erik den heliges död, där det först beskrivs hur han blev dräpt i Östra Aros och sedan hur han strax efter begravdes i Uppsala.

Laurentius Petris beskrivning bär drag av både Johannes Magnus' och Olaus Petris på många punkter. Motsägelserna är dock mindre tydliga än hos Magnus. Erik den helige sägs ha påbörjat uppförandet av Uppsala domkyrka och att det måste röra sig om katedralen i nya Uppsala framgår inte minst av att Petri antar att färdigställandet inte skulle ha tagit över 200 år om kung Erik hade fått leva lite längre.⁶⁹ Ännu tydligare blir det i samband med Eriks död, vilken Petri konstaterar ägt rum "i Nya Uppsala inte långt från där Domkyrkan då funderad var [- -]. [S]edan fördes hans lik till det man nu kallar gamla Uppsala."⁷⁰ Drygt hundra år senare flyttades ärkesätet och Eriks relikier "från gamla Uppsala och till

Östra Århus, det sedan vart kallat Nya Uppsala.”⁷¹ I dessa båda citat – liksom i kommentaren om domkyrkan – känns mönstret från Johannes Magnus och Ericus Olai igen. Liksom dem undviker Laurentius Petri att omnämna att Uppsala domkyrka legat på två olika ställen förrän det blir absolut nödvändigt. Tidigare har Uppsala nämnts som biskopssäte, men till skillnad från i Johannes Magnus beskrivning, utan någon direkt geografisk koppling till templet.⁷² Notera att han precis som brodern visar att han vet att nya Uppsala tidigare hade hetat Östra Aros. Likheterna dem emellan är dock knappast förvånande eftersom Laurentius’ krönika anses vara en redigering av Olaus’.

Sammanfattningsvis förstärks alltså bilden av hur Uppsala-området äldre historia behandlades. Det är som om författarna har på känn att den officiella historieskrivningen, som de själva bidrar till, reser en del svårbesvarade frågor och kan vara felaktig, men att de samtidigt försöker förbigå detta faktum så mycket som möjligt. Så länge det forntida Uppsala befann sig i myternas och sagornas tid gick det att placera var som helst. När den historiska kunskapen tränger in och de båda Uppsala-orternas historia dessutom knyts samman genom domkyrkoflytten var man tvungen att återge fakta som de var, trots de inkonsekvenser det innebar. Värt att notera är

också att den förkristna delen av Gamla Uppsalas historia lyftes fram mer än den kristna (omnämmande av högarna, antydningar om att tempel och offerlund *kan* ha funnits där samt att kungsgården flyttat dit efter att först ha legat i nya Uppsala).

Frågan är vad som låg bakom detta märkliga sätt att skriva historia. Till att börja med måste det nästan förutsättas att varken Ericus Olai eller Johannes Magnus, som gjorde sig skyldiga till de mest uppenbara motsägelserna i sina krönikor, någonsin hade hela verken aktuella för sig själva. Det är fråga om omfattningsrika böcker så det är faktiskt tänkbart att de hade så dålig överblick att de inte såg sina egna inkonsekvenser. Johannes Magnus lär exempelvis ha skrivit på *Svea och Göta krönika* i 20 år.⁷³

Det förklarar dock inte varför de höll fast vid en historieskrivning som så klart strider mot den verklighet som borde ha varit uppenbar även för dem och som de delvis erkände. Som ovan nämnts finns en förklaring som utgår från att *Prosaiska krönikans* och Olais versioner tillkom under striden om Kalmarunionen och är ett försök att hävda Sveriges storhet gentemot Danmarks. Såväl Ericus Olai som bröderna Magnus var ju över huvud taget djupt nationalistiska i sitt författarskap. Lång kontinuitet var i sig något som betydde mycket för statusen i ett rike vid denna tid.⁷⁴

Det kan dock tyckas överdrivet att

denna strävan efter att bevisa kontinuitet skulle sträcka sig så långt som till den exakta placeringen av en gammal huvudstad. Felaktigheten i *Prosaiska krönikan* kan också helt enkelt vara ett misstag som sedan via Ericus Olais penna spritt sig till 1500-talets historiker. Den misslyckade kampen att få ihop motstridiga uppgifter skulle i så fall snarare bero på ett ärligt försök att få en helhetsbild som stämde utifrån olika tolkningar av historien.

Trots att det inte finns egentliga belägg för något av antagandena är det dock troligt att det ligger någon sorts ideologisk tendens bakom skrivandet. Samtliga texter kom till i en period då kampen om makten över Sverige var intensiv och då långa anor var något att sträva efter. Någon form av nationalistiskt syfte är därför svårt att bortse ifrån. Bröderna Magnus kan också ha haft ytterligare anledning att framhäva kontinuiteten i Uppsala. När de skrev sina verk befann de sig i exil för sin katolska tros skull. Förutom sin kärlek till Sverige hade de alltså också sin religion att kämpa för. Johannes Magnus tog gärna historien till hjälp för att komma åt Gustav Vasa.⁷⁵ Förutom det nedan nämnda exemplet med beskrivningen av Erik den heliges förtjänster kan också nämnas kung Grim, som under förkristen tid roffade av Uppsalatemplets guld och som beskrivs av Magnus i indignerade ordalag. För den som inte förstod vad

Magnus egentligen ville ha sagt avslutas kapitlet med en hänvisning till hans egen tid.⁷⁶ På samma sätt kan också brodern Olaus' ovan anförda uttalande om att det i hans tid "i Uppsala [...] hållas katolska predikningar över de gudomliga religionssanningarna" ses som ett medvetet tendetiöst påstående. Varför skulle han annars valt beteckningen 'katolska' just här?⁷⁷ Att måla upp bilden av en ur-gammal religiös tradition i ärkestifts-staden kan därför ha varit ett sätt att indirekt argumentera mot de religiösa traditionsbrott som just då ägde rum i hela det svenska riket. Johannes Magnus kan dessutom som ärkebiskop ha haft rent personliga skäl att framhäva en lång och stolt Uppsalatradition av vilken han var en del.⁷⁸

Bröderna Petris bidrag kan förstås inte förklaras på detta sätt. De har väl snarare följt med en allmän uppfattning utan att reflektera så mycket över den. Det bör dock också påpekas att Petris inte gör sig skyldiga till lika stora motsägelser som till exempel Johannes Magnus, varför det är rimligare att tro att de helt enkelt inte brytt sig så mycket om problemet eller noterat det. Olaus Petris ointresse för nationalism och göticism kan paradoxalt nog i hans fall ha varit orsaken till att han reproducerade den felaktiga versionen. Laurentius öppnar sig, genom sin mer detaljerade beskrivning, något mer för inkonsekvenser än Olaus, men inte mycket.

Spår av en folklig tradition om Gamla Uppsala

Nu är det dock viktigt att komma ihåg att av de ovan nämnda skrifterna är det egentligen bara Ericus Olais som kan ha påverkat synen på gamla Uppsala under 1520- och 30-talet. Bröderna Magnus publicerade inte sina verk förrän senare (i exil), Laurentius Petri år 1559 och Olaus Petris krönika blev faktiskt inte ordentligt publicerad förrän under 1900-talet, delvis beroende på sin kritiska ton. Krönikan fanns visserligen spridd i en mängd handskrifter,⁷⁹ men knappast redan under 1520-talet då den färdigställdes något senare.⁸⁰ Med undantag av Olai kan de därför illustrera hur Gamla Uppsala betraktades, men knappast ha påverkat samtidens bild av platsen. Författarna kan ha delgivit sin uppfattning muntligt, men om de gjorde det, om bilden skilde sig från den gängse och hur stor spridning den fick är förstås omöjligt att avgöra. Man måste komma ihåg att den krets människor som bröderna Petri eller bröderna Magnus rörde sig i inte var representativ för den relativt breda befolkningskrets som kungen kunde ha intresse av att kommunicera med.⁸¹

Det är inte uteslutet att det fanns en annan syn på Gamla Uppsala i det allmänna folkmedvetandet eller att platsen betydde något vid sidan om dess ifrågasatta roll som urhem för Sverige. Oavsett vilken historia som skrevs i

samtiden hade platsen en verklig historia, ett förflutet som kan ha levt kvar i folks minne eller rent av i traditioner. Med utgångspunkt från vad vi idag vet verkar det minst sagt troligt att det fanns en tradition kring Gamla Uppsala. Orten var ju en gammal kultplats, förmodligen också sätte för den gamla distingsmarknaden och i samband med det dessutom tingsplats.

Frågan är om det fortfarande fanns några sådana traditioner kvar. Vid en första anblick verkar det som om det faktiskt var så. I Gamla Uppsala finns vid sidan om de tre stora kungshögarna en något mindre hög som bär namnet Tingshögen. Förmodligen var det från just denna hög som Gustav Vasas möten hölls. Namnet 'Tingshögen' är dock inte belagt förrän tidigast 1710.⁸² Alternativnamnet 'Domarehögen' är tidigast känt från Olof Rudbecks *Atlantica* och alltså något äldre.⁸³ Arkeologiprofessorn Sune Lindqvist drog på 1930-talet slutsatsen att namnet Tingshögen är en sentida lärd skapelse, men Domarehögen troligen "en folklig benämning av hög ålder."⁸⁴ Några särskilda belägg för det senare antagandet anger han dock inte. Det är också värt att notera att Rudbeck tillsammans med Olof Verelius var den främste förespråkaren för den skola som på 1670-talet åter ville placera Uppsala-templet i Gamla Uppsala, en åsikt som inte fick stå oemotsagd. Tvärtom kom meningsskiljaktigheten att utvecklas till en mycket

bitter strid mellan framför allt Verelius och Johannes Schefferus, som förfäktade den då traditionella synen på templets placering.⁸⁵ För Rudbeck var det därför rimligen naturligt att hitta på namn som antydde gamla traditioner kring högarna.

I Gustav Vasas krönikör Peder Svarts beskrivning av mötena nämns inget liknande namn. Vid 1531 års Eriksmäss skriver Svart att mötet hölls vid "högen, dit burspråket plägar hållas".⁸⁶ Det antas allmänt att högen i fråga var den som senare kom att få namnet Domare- eller Tingshögen, men Svart använder alltså inget sådant epitet. Svarts utsaga om att "burspråket plägar hållas" vid högen skulle kunna ses som ett bevis för att det fanns en mötetradition kring högarna. Han kan dock ha syftat enbart på Gustav Vasas egna möten, som ju 1531 hade börjat bli en årlig tradition. För det talar främst begreppet 'burspråk'. Ett burspråk var inte vilket möte som helst utan ett "'samtal' l. sammanträde som hölls av överhetsperson l. maktägande med borgerskapet i en stad l. folket i en landsdel".⁸⁷ Denna tolkning har också framförts av Nils Sundquist.⁸⁸ Sundquist menar att det inte finns några säkra traditioner som stöder att det någonsin skulle hållits ting i Gamla Uppsala.⁸⁹ Det är i sammanhanget viktigt att komma ihåg att Sundquist, precis som Rudbeck, hade ett intresse i frågan och att Sundquists var det motsatta: att visa att dagens Uppsala är den ursprungliga huvud-

orten. Trots denna tendens går det inte att komma ifrån att Sundquists argumentation är välgrundad när det gäller namnen.

Vi har också namnet 'Tingsslätten' som beteckning på det öppna fältet söder om kungshögarna. Detta är dock av ännu yngre datum, myntat av Sune Lindqvist, som ansåg att detta var den naturliga platsen för alla svears ting i forntiden.⁹⁰ Lindqvist erkänner själv att det "finnes likväl ingen direkt utsago eller ens tradition om" att slätten någonsin skulle ha fyllt den funktionen, bortsett från en anteckning från 1850-talet att platsen bland andra namn också kallades "Sveriges hjerta".⁹¹ En uppgift från 1850-talet kan dock knappast säga något om hur 1500-talets människor uppfattade sin omvärld, i synnerhet inte efter att Rudbeck rört om i alla äldre uppfattningar.

Nils Ahnlund menar dock, med stöd av Nils Stafs undersökning, att Gamla Uppsala i samband med relikprocessionen vid Eriksmäss var en populär plats för möten mellan folk och kungamaktt under senmedeltiden och fram till 1500-talets slut.⁹² Någon form av tradition fanns tydligen. Det finns dock inget som talar för att den ska kopplas till någon uppfattning om ett uråldrigt kulturarv. Ahnlund själv kopplar mötena snarare till Erikskulten än till det forntida Uppsala (se vidare nedan).

Med tanke på den rikedom av forn-

fynd och lämningar som finns i Gamla Uppsala, varav åtminstone kungshögarna bör ha varit påtagliga för 1500-talets människor, är det svårt att tänka sig att platsen inte hade någon symbolisk betydelse kopplad till forntiden, oavsett om den var känd som gammal tingsplats eller inte. Direkta belägg för en sådan uppfattning finns dock inte. Däremot finns det antydningar. De tre stora högarna har ibland försetts med namn efter templets tre gudar, Oden, Tor och Frö (el. Frej, som är den form av namnet som oftast använts i detta sammanhang). En fast tradition av sådana namn går inte att spåra längre tillbaka än till slutet av 1700-talet.⁹³ Redan Johannes Schefferus, som var den siste store försvararen för tolkningen att Uppsala-templet låg i nya Uppsala, skrev dock 1666 att de tre högarna i Gamla Uppsala var kungagravar, men också att de motsvarade de tre gudarna i templet.⁹⁴ Drygt tio år tidigare hade den engelske ambassadören Bulstrode Whitelocke blivit visad högarna av riksrådet Bengt Skytte som återgivit dessa med namn efter de tre gudarna.⁹⁵ Då har vi dock rört oss mer än ett sekel fram i tiden efter Gustav Vasas möten. Om dessa namn fanns på 1500-talet och hur allmänt spridda de var går inte att säga. Göte Klingberg menar i en uppsats att det inte går att utesluta, men mer övertygande bevis ges inte.⁹⁶ Dessutom bör det påpekas att en koppling mellan högarna och templets gudar inte

behövde innebära den moderna tolkningen av templets placering, vilket ju Schefferus visar.

Ungefär samtidigt, under 1660-talet, ledde det uppvaknande intresset för Sveriges historia till ett stort rikstäckande projekt, *Rannsakningar efter antikviteter*. Här frågades vanliga människor runt om i Sverige om vad de kände till för fornlämningar i sina hemtrakter samt vad de trodde om deras ursprung. Svaren tyder på en ganska livlig uppfattning om det forntida Sverige, i vilken inte minst jättar tycks ha spelat en stor roll.⁹⁷ Slående är dock de magra vittnesmålen från Gamla Uppsala. Inget nämns om högarna. Allt som finns antecknat från hela socknen är ett fåtal uppgifter om runstenar och några gravar. Beskrivningen över hela socknen upptar bara några få rader i rannsakningarna.⁹⁸

Det verkar alltså som om 1600-talets människor i allmänhet inte såg Gamla Uppsala som en särskild plats. Även här finns det dock anledning att vara försiktig med för snabba slutsatser. För det första säger förstås inte det sena 1600-talets vittnesmål allt om hur det tidiga 1500-talets människor uppfattade sin omvärld, vare sig när 1600-talsmänniskorna ger gudanamn till högar eller när de förbigår samma högar med total tystnad. Vittnesmålen kan bara användas som en intäkt på att det inte var säkert att platsen betydde något särskilt.

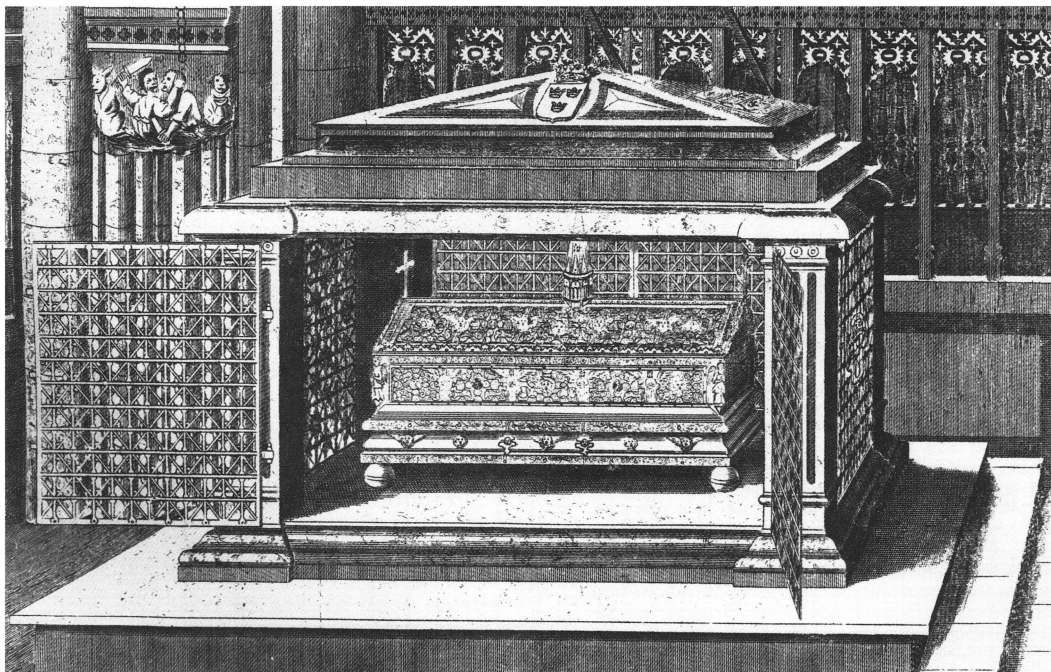
För det andra kom rannsakingarna till i ett känsligt läge. I Uppland ägde de rum mellan 1672 och 1683. Rannsakingarna för Vaksala härad, där Gamla Uppsala ligger, är odaterade men kan ha gjorts redan 1672.⁹⁹ Tidsperioden sammanfaller väl med striden vid Uppsala universitet om Uppsala-templets placering i forntiden. Denna strid var så hetsig att universitetskanslern Magnus Gabriel de la Gardie 1677 förbjöd parterna att yttra sig i ämnet.¹⁰⁰ Det är därför tänkbart att rannsakingarnas förbigående av Gamla Uppsala kan kopplas till denna strid.

Det finns en personpolitisk komplikation som talar för det. Eldsjälen bakom rannsakingarna var biträdande riksantikvarien Johan Hadorph, som också var drivande inom det nyinrättade Antikvitetskollegiet. Genom Hadorph kom kollegiet att få ansvar för rannsakingarna. I Antikvitetskollegiet var såväl Schefferus som Verelius ledamöter. Den senare var dessutom riksantikvarie.¹⁰¹ Förbigåendet av fornminnen i Gamla Uppsala borde ha tilltalat Schefferus, men inte Verelius. Enligt Sten Lindroth deltog Verelius mycket sporadiskt i kollegiets verksamhet och verkar inte ha kommit överens med de andra. Med tiden fick både han och Rudbeck ett alltmer ansträngt förhållande till Hadorph.¹⁰² Möjligen kan det finnas någon koppling mellan den knapphändiga rannsakingen och denna konflikt. Vad som var orsak respektive verkan och

om detta verkligen stämmer är dock vanskligt att yttra sig om.¹⁰³

Däremot finns det en mer prosaisk förklaring till varför protokollet var så innehållsfattigt. Ansvaret för rannsakingarna låg i Uppland på statliga fogdar, som samlade in uppgifterna genom att fråga ut människor bosatta i socknar och byar. De ansvariga ämbetsmännens noggrannhet liksom deras kommunikation med sagesmännen var alltså avgörande för hur noggranna redovisningarna kom att se ut. Just den person, signaturen And. Pehrsson Rox, som var ansvarig för Vaksala härad, var generellt sett inte särskilt detaljerad i sina protokoll.¹⁰⁴ Bristen på fornminnen i Gamla Uppsala kan helt enkelt vara en källmässig synvilla, beroende på en ämbetsmans brådska eller lathet.

Det kan alltså inte avses avgjort att Gamla Uppsala saknade kulturhistoriskt värde, varken för 1600-talets människor eller för 1500-talets. Däremot har det heller inte gått att se några tydliga belägg för att det fanns ett sådant värde. Förutom gudanamnen på högarna är namn som tyder på gamla traditioner lärda skapelser av personer som Olof Rudbeck på 1600-talet eller Sune Lindqvist på 1900-talet. I det här sammanhanget vore det naturligtvis intressant att undersöka om och hur sådana lärda konstruktioner påverkar den bilden av en plats i bredare befolkningsgrupper, men det ryms inte inom denna uppsats.

Sankt Eriks skrin i Uppsala domkyrka avbildat av Johan Peringskiöld 1697. Skrinet är tillverkat på 1570-talet och var, som bilden visar, tidigare placerat i högkoret.

Erik den helige

Med utgångspunkt från det ovan förda resonemanget är det rimligt att hävda att Gamla Uppsalas symbolvärde inte i första hand låg i forntiden. Inte därför att orten ansågs sakna ett betydelsefullt förflutet, utan därför att den i det avseendet överskuggades av nya Uppsala.

Dock fanns det under det tidiga 1500-talet en speciell företeelse som betydde mer än något annat för Gamla Uppsalas symbolvärde. Marknadsmötena hölls i samband med att Erik den heliges relikvies bars i procession från den nya domkyrkan till den gamla. Därför är det svårt att bortse från vad Erik den helige betydde för samtiden. Under 1400-talet

hade den tidigare främst uppländska kulten kring Erik genom målmedvetet propagandarbete från ärkestiftets prästerskap spridits över större delar av Sverige, varvid Erik allt mer växte fram som ett svenskt nationalhelgon.¹⁰⁵ Detta var inte minst viktigt för Gustav Vasa. Kalmarunionen hade precis rämnat och som propagandainstrument mot den oldenburgska centralmakten i Köpenhamn hade svenska stormän under den här tiden börjat lansera det svenska.¹⁰⁶ Tidigare hade skillnaden mellan svenskt och danskt inte varit så viktig, men nu tilltog den nationella medvetenheten, som en följd av maktstriderna. I det sammanhanget passade Erik den helige utmärkt. Han var inte bara en svensk motsvarighet till de norska och danska helgonkungarna Olof och Knut utan hade dessutom blivit dräpt av danskar.

Erik den helige verkar också ha varit ett populärt helgon i breda befolkningskretsar. Om detta vittnar inte minst Eriksmässans popularitet. Under kriget mellan Gustav Vasa och Kristian II berättar Gustav Vasas krönikör Peder Svart om hur Gustav Vasas män var på väg att inta Uppsala i maj 1521. Såväl kyrkliga som världsliga ledare i staden skrev då till anförarna Lasse Eriksson och Lasse Olsson och bad dem att inte låta sina militära planer störa processionen med Erik den heliges relikier till Gamla Uppsala. På detta svarade dessa att den bästa hjälp de ansåg sig kunna ge Erikspro-

cessionerna var att se till att det var svenska män och inte utländska som övervakade dem.¹⁰⁷ Ett annat exempel på helgonkungens popularitet är att 'S:t Eriks lag' under senmedeltiden var en allmän beteckning för gammal god lag, i synnerhet landslagen.¹⁰⁸ Ännu mer talande är kanske att flera svenska bonderesningar, bland annat Engelbrekttupproret, gjordes med hänvisning till Erik den helige. Han sågs som sinnebild för den gode kungen och hans tid som den guldålder upprorsmännen ville återskapa.¹⁰⁹

I *Svea och Göta krönika* ägnar Johannes Magnus flera kapitel åt att omtala Eriks förträfflighet. Där heter det bland annat att

[h]ans dygder hava varit så många och store att ändå han var en världslig konung och regent syntes han likväl föra ett himmelskt och ängle leverne [- -] Ty allt det som rättvist, ärligt och rättsinnige var lyste uti honom såsom uti en klar spegel.¹¹⁰

När undersåtarna kom med skatt svårade helgonkungen, fortfarande enligt Johannes Magnus: "Jag låter mig nöja med mitt, behålle i det edert är. Eder skatt och avrad sköter jag föga om, eder barn och efterkommande tarva den väl."¹¹¹ Johannes Magnus fortsättning av detta parti ligger lite utanför ämnet, men är talande i sig och visar också hur bilden av den gode kungen kunde användas:

Men hur rätt han haver förutspått och drabbat efterkommandes torftighet, det förminne och blive de görligen varse, vilka Gud haver låtit leva uti denna närvarande olycksaliga tid, på vilken icke allena de usle och eländige undersåtars penningar, gods och håvor, utan och mod och blod blive igenom tyranners omilde tänder jämmerligen sargade och förtärde. Lika såsom konungar vore mera där till förordnade, att de skulle förtrycka undersåtarna, än till att göra fienders motstånd och att det gäller lika med att vara en konung och vara en rövare och tyrann.¹¹²

Texten är skriven av en trogen katolik i landsflykt. Det står inte rent ut, men visst är det mer än troligt att författaren här passar på att dela ut ett tjuvnypp åt sin före detta vän, kung Gustav av Sverige.¹¹³ En av anledningarna till att både Gustav Vasa och reformationen var impopulär i vissa läger var just reduktionen av kyrkans egendomar och de extraskatter som togs ut. På det här sättet kunde en sedan länge död kung, om vilken man egentligen inte hade så mycket säker kunskap, användas som god motbild mot samtidens ondska.

Johannes Magnus' syften må ha varit speciella, med det kan knappast råda någon tvivel om att Erik den heliges värde som historisk förebild var stor. Även Olaus Petri, som normalt förhöll sig skeptisk till nationellt uppbyggliga myter och halvmyter, ger en positiv bild av Erik den helige. En bidragande orsak

till det kan vara att Petri visserligen hade lite till övers för nationalistisk stolthet, men att han var desto mer intresserad av moralisk uppbygglighet,¹¹⁴ och till sådant ansågs Erik den helige ju osedvanligt väl lämpad. Helt utan distans är Petris text dock inte. I omdömena om Erik den helige påpekas ofta att detta är vad historierna har att berätta. De återges alltså inte som absoluta sanningar.¹¹⁵ Petri verkar också ha accepterat att Erik den helige stiftade flera av Sveriges lagar, men tillägger "vilken de lagen äro, ibland annor lag som vi nu bruka, kan man icke rättsliga säga, för ty lagen hava ofta sedan vordet förvandlat".¹¹⁶

I det här sammanhanget är Laurentius Petris kommentarer de mest intressanta. Då hans verk tydligt är både nationalistiskt och antikatolskt hamnar Erik den helige hos honom i en paradoxal position. Och det märks. När det gäller Erik den heliges allmänna dygder och hans insatser för kristendomen i Sverige står Petri inte långt efter Johannes Magnus i lovord. Trots att han anammat sin brors försiktiga formuleringar och i stället för att omtala händelserna som definitiva fakta låter dem föregås av formuleringar i stil med: "Han säges hava"¹¹⁷ är det uppenbart hur högt Laurentius Petri skattar Erik den helige i allmänhet. Hans rättfärdighet, hans mildhet mot de fattiga och hans insatser för kristendomens spridande lyfts fram och beröms.¹¹⁸ Det enda sammanhang där

Petri förhåller sig öppet skeptisk är när det gäller specifikt katolska dygder, till exempel uppgiften att Erik den helige skulle ha späkat sig. Där ger författaren rådet att "förståndigt folk må taga därav så mycket som dem lyster, ty det haver en starkan smak av den Påveska surdegen."¹¹⁹ Den allmänna försiktighet som Olaus Petri visar mot osäkra uppgifter, blir hos brodern ett tendentiöst avståndstagande på religiös grund.

Sammantaget visar källorna alltså att Erik den helige i stort hade ett mycket gott rykte under senmedeltiden. Bröderna Petri hade ju trots allt inga invändningar mot Eriks angivna föredömlighet, utan redovisade bara en viss distans till och nyansering av myten om honom, i Laurentius' fall framför allt till de katolska inslagen. Här bör det också påpekas att Laurentius Petris krönika publicerades 1559 då brytningen med den gamla ordningen hade gått mycket längre än på 1520-talet då den knappt hade börjat. Oavsett om Gustav Vasa hade några baktankar med att hålla burspråk just vid Eriksprocessionen är det alltså svårt att tro att tillfället inte skulle ha inverkat på hur åhörarna mottog budskapen. Det finns visserligen inga uppgifter om att några av reformerna skulle ha gjorts i helgonkungens namn, men i det sammanhang de gjordes måste han ändå ha gjort intryck.

Frågan om vilken faktor som betydde mest för mötenas ideologiska motta-

gande är svårt att svara på och kanske rent av fel att ställa. Plats-person eller dåtid-nutid är inte lätt att skilja åt i detta sammanhang. Rimligen kom mycket av Gamla Uppsalas kulturella värde under senmedeltiden från Erik den helige. Att därmed säga att det bara var helgonet Erik och inte alls platsen Gamla Uppsala som betydde något vore dock att överdriva. Firandet av ett helgon var förknippat med platsen där det skedde, vilket även gav Gamla Uppsala som ort ett symbolvärde. Kanske var kopplingen extra stark i Gamla Uppsala, som ju var en kultplats långt före Erik den heliges tid. Erikskulden kan till och med ha varit någon typ av kristen anpassning till äldre kult i Uppsala.¹²⁰ Helgonkult kunde i samband med kristnandet användas för att skapa eller bibehålla lokal identitet genom att knyta platser som hade stark betydelse för det lokala kulturarvet sedan gammalt till något helgon.¹²¹

På samma sätt förhåller det sig med motsatsparet nutid-dåtid. Relikprocessionen var en årlig tradition för att fira ett helgon som dött långt tidigare. Men processionen var inte bara en påminnelse om det förflutna utan också och framför allt en stor tilldragelse i samtiden. Det är förmodligen inte överdrivet att hävda att processionen i sig var viktigare för många än bilden av Erik den helige som levande, regerande kung under 1100-talet. Traditioner ska-

par en kontinuitet som mildrar skillnaden mellan det förflutna och nuet.¹²² Samtidigt är tradition av detta slag också viktig för att skapa och upprätthålla gemenskap mellan människorna som deltar. Gamla Uppsalas storhet kan alltså objektivt sett förknippas med den tidiga domkyrkan under 1100- och 1200-talen, som Lindroth säger. I samtidens ögon var dock de riter som utfördes i nuet viktigast.

Gustav Vasa, Erik den helige och Gamla Uppsala

Sammanfattningsvis framträder flera anledningar till att just Eriksmäss var så populär för möten. Förmodligen var diverse praktiska skäl viktiga. Det var en välbesökt marknad där man kunde vänta sig att finna betydelsefulla representanter för många släkter, regioner och befolkningsgrupper. Genom att den hölls i Uppsala var den också lätt att ta sig till för Gustav Vasa som själv residerade i Stockholm. Det hindrar dock inte att mötenas inramning bör ha givit ökad tyngd åt vad som meddelades där. Den gamla samlingsplatsen ute vid högarna hade jämfört med staden Uppsala i sig inte den air av ålderdom och mystik vi idag ger dem, åtminstone inte i den officiella historiebilden. Det är intressant att se hur samtidens främsta tecknare av svensk kultur och historia, bröderna

Olaus och Johannes Magnus, vrider sig runt ämnet för att få ihop en uppenbart omöjlig historieskrivning. Den referens som i stället bör ha varit den mest inflytelserika var närheten till firandet av helgonet och guldåldersfursten Erik den helige.

Frågorna som ställdes i inledningen; vad det fanns för ideologiska/symboliska faktorer som gjorde Eriksmässmarknaden i Uppsala till ett tillfälle att tala till folket och varför det där var Gamla Uppsala som valdes till mötesplats kan alltså sägas ha samma svar: Erik den helige. Det finns inga belägg för att Gustav Vasa direkt använde Erik på det sätt Gustav III senare kom att använda honom själv. Däremot redogjorde kungen för sin politik i glansen av firandet av den gamle helgonkungen, en politik som i mycket syftade till att avskaffa dennes egen tro i Sverige. Detta visar om något, hur det förflutna kan användas på det sätt som passar användarens syften.

Bilaga 1. Marknadsmöten där Gustav Vasa som riksföreståndare eller kung meddelade sig med allmänheten.

Normal stil markerar möten där kungen använde brev eller ombud, fetstil möten där han var närvarande och det är känt vad han talade om, kursiv möten där han var närvarande utan att det är känt vad han talade om.

År	Plats	Tillfälle	Ärende(n)
1522	Västerås	Mormäss (8 sept.)	
1523	Uppsala	Eriksmäss (18 maj)	Gustav Trolles landsförvisning
	Västerås	Mormäss	Förhållandet till främmande makt, statsfinanserna.
			Dessutom passade kungen på att avsätta Västerås-biskopen Peder Sunnanväder.
1524	Jönköping	Tjugonedagsmarknad (13 jan.)	Brev ang. förhållandet t. Danmark samt myntvärdet
	Uppsala	Disting (jan./feb.)	Dito
	Strängnäs	Samting (feb./mars)	Dito
1525	Enköping	Tjugonedagsmarknad (13 jan.)	Okänt. Det bör dock ha rört oroligheter i landet.
	Uppsala	Disting	Nya beslut rörande kyrkobeskattning
	Strängnäs	Samting	Brev ang. kyrkobeskattning
	<i>Uppsala</i>	<i>Eriksmäss</i>	
	Linköping	Pedersmäss (29 juni)	Proklamation rörande diverse rikspolitiska ärenden
	Kalmar	Knutmäss (6 juli)	Diverse rikspolitiska ärenden
	Söderköping	Larsmäss (10 aug.)	Troligen talade kungen om samma ärenden som i Kalmar.
	Västerås	Mormäss	Dito
	(Söder)Tälje	Mikaelismäss (29 sept.)	Skrivelse rörande samma ärenden som vid föregående marknader
1526	Uppsala	Disting	Kungliga framställningar upplästa genom ombud
	Uppsala	Eriksmäss	Rikets omkostnader för klostren, en förvarning om reduktionen
	Västerås	Mormäss	Troligen uppträdde kungen för att försvara sina nya skatter.
1527	Enköping	Tjugonedagsmarknad	Troligen talade kungen om oroligheter i Dalarna.
	Uppsala	Disting	Försvar för nya skatter, klander mot dalallmogen
	<i>Strängnäs</i>	<i>Samting</i>	<i>Troligen tog kungen upp samma ärende som tidigare på Distingen, dock i enskilda överläggningar.</i>

	Linköping	Tjugonedagsmarknad (mån. efter 13 jan.)	Brev där Gustav delvis tillbakavisade ryktena om att han ville avskaffa katolicismen i Sverige
	Lidköping	Marknaden Vita söndag (10 mars)	Brev med liknande, men starkare antikatsoliskt innehåll. Om det lästes upp är osäkert.
	Uppsala	Eriksmäss	Krav på upplanningarnas lojalitet till kungen gentemot dalallmogen
	Flera städer	Prästmötesmarknader (juni/juli)	Brev i samma ärende lästes troligen upp.
	Skara	Mormäss (15 aug.[!])	Förhandlingar om oroligheterna i Dalarna
1528	Uppsala	Disting	Brev om tionde. Ev. skickades det till fler marknader.
	Uppsala	Eriksmäss	Kyrkans ställning i riket
1529	Uppsala	Eriksmäss	Dito
	Lidköping	Mikaëlmäss (29 sept.)	Lösande av lokala tvister m.m.
1530	Enköping	Tjugonedagsmarknad	Två riksråd diskuterade på kungens uppdrag klockskatten med menigheten.
	Uppsala	Eriksmäss	Klockskatten
1531	Uppsala	Disting	Brev om vad som förhandlats vid rådsmöte i Örebro
	Uppsala	Eriksmäss	Klockupproret i Dalarna
1532	Skara	Tjugonedagsmarknad (mån. efter 13 jan.)	Brev ang. Kristian II:s försök att återta makten i Danmark och Sverige lästes ev. upp.
	Strängnäs	Samting	Brev i samma ärende. Kungen var närvarande.
	Uppsala	Eriksmäss	Förhandlingar med dalallmogen

Efter denna period besökte Gustav Vasa i lägre grad marknader som person och meddelade sig mer via skrivelser eller ombud, ofta båda samtidigt.

1534	Uppsala	Disting	Proklamation om tillståndet i riket
	Strängnäs	Samting	Dito
	Uppsala	Eriksmäss	Dito
	Västerås	Mormässa	Ev. talade kungen om förhållandet t. Lübeck.
1535	Enköping	Tjugonedagsmarknad	Mandat angående Lübecks allians m. Kristian II
	Uppsala	Disting	Dito
	Strängnäs	Samting	Dito
	Uppsala	Eriksmäss	Ev. talade kungen om förhållandet t. Lübeck.
	Köping	Olovsmäss (29 juli)	Mandat angående Lübecks allians m. Kristian II

1536	Enköping	Tjugonedagsmarknad	Dito
	Uppsala	Disting	Dito
	Uppsala	Eriksmäss	Manifest ang. sammansvärjning mot kungen. Denne ursäktade sig särskilt att han inte kunde närvara.
1537	<i>Linköping</i>	<i>Tjugonedagsmarknad</i>	<i>Herredag om oroligheter i Småland. Ev. talade kungen offentligt om förhållandet t. Lübeck.</i>
	Uppsala	Disting	Brev om herredagen i Linköping
	<i>Vadstena</i>	<i>Kyndelsmäss (2 feb.)</i>	<i>Ev. talade kungen om förhållandet t. Lübeck.</i>
1538	Uppsala	Eriksmäss	Mandat ang. gästning och skjutsning i riket. Kungen ursäktade sig särskilt att han inte kunde närvara.
1539	Enköping	Tjugonedagsmarknad	Patent huvudsakligen rörande myntväsendet i Sverige
	Uppsala	Disting	Dito
	Strängnäs	Samting	Dito

Eventuellt skickades detta patent också till flera småländska marknader. Staf nämner Tjugonedagsmarknaderna i Västervik och Jönköping (båda 13 jan.), marknaden 10 febr. i Eksjö och Sigfridsmäss i Växjö (15 febr.). Detta är dock enbart antaganden.

1540	Enköping	Tjugonedagsmarknad	Mandat om kungens roll i riket m.m.
	Uppsala	Disting	Dito
	Skara	Prästmötesmarknad (juli)	Patent och landsordning i div. frågor
1541	Uppsala	Disting	Mandat i div. frågor
1542	Linköping	Pedersmäss	Brev ang. läget i riket (apropå Dackefejden)
	Köping	Olovsmäss	Kunglig delegation informerade om Dackefejden.
	Skänninge	Olovsmäss (29 juli)	Dito
	Söderköping	Larsmäss	Manifest om försörjning av kungliga trupper sända mot Småland
	Västerås	Mormäss	Brev, troligen ang. oroligheterna i Småland
	(Söder)Tälje	Mikaelismäss	Kungligt ombud försäkrade sig om folkets trohet.
1543	Örebro	Henriksmäss (19 jan.)	Dackefejden
	Linköping	Pedersmäss	Försäkran om menighetens trohet
1544	<i>Uppsala</i>	<i>Disting</i>	
	Strängnäs	Samting	Ev. meddelade kungligt ombud vad som sagts bl. a. vid riksdagen i Västerås.
	Vadstena	Olovsmäss (29 juli)	Riksrådet Per Brahe förhandlade på kungens uppdrag m. allmogen om bl.a. religiösa frågor.

1545	Enköping	Tjugonedagsmarknad	Brev ang. bl.a. riksdagen i Västerås
	Uppsala	Disting	Brev ang. förhandlingar om eventuella klagomål
	Vadstena	Kyndelmäss	Kungligt ombud förhandlade om dagsverken.
	Strängnäs	Samting	Handelsfrågor
	Uppsala	Eriksmäss	Brev ang. lojalitet mot regeringen
1546	Uppsala	Disting	Rikets finanser
	Linköping	Tomasmäss (21 dec.)	Kungliga ombud diskuterade div. finansiella frågor.
1547	(Söder)Tälje	Mikaelismäss	Mandat ang. kungens ogillande av vissa fiskares handelsmetoder

Staf antar att ett brev ställt till allmänheten rörande Kristian II:s arvingar samt handel i riket också lästs upp på vintermarknaderna i början av detta år.

1548	Norrköping	Pålmäss (25 jan.)	Mandat ang. landsköp i Norrköping. Kungen förklarade att han velat närvara.
	Uppsala	Disting	Kungliga ombud förhandlade om handel och religiösa frågor.
1549	Enköping	Tjugonedagsmarknad	Patent rörande prissättning av varor
		(Uppsalas distingsmarknad avhölls i samband med denna marknad p.g.a. pest i Uppsala.)	
	Linköping	Tomasmäss	Kungligt ombud förhandlade div. ärenden.
1550	Enköping	Tjugonedagsmarknad	Kungliga ombud förhandlade om handel.
	Uppsala	Disting	Dito
	Strängnäs	Samting	Dito
	Arboga	Pedersmäss (29 juni)	Brev ang. fr.a. lokala handelsfrågor
	Västerås	Mormäss	Brev ang. fr.a. fred med tysk-romerske kejsaren.
1551	Uppsala	Disting	Mandat, troligen ang. handel
	Västerås	Mormäss	Dito
1552	Enköping	Tjugonedagsmarknad	Brev ang. spannmål på kungliga slott
1553	Västerås	Mormäss	Okänt. Kungen kan ha varit närvarande.

Från resten av 1550-talet saknas spår i källorna av marknadsmöten. Det enda som är känt är:

1559	Strängnäs	Samting	Kungliga ombud förhandlade m. ssk kallade ombud fr. städerna om handelsfrågor.
------	-----------	---------	--

Källa: Staf 1935.

Noter

- 1 Hall 2000, s. 84; Alm 2002, s. 189 t.ex.
- 2 Peder Svart anger explicit Gamla Uppsala som mötesplats vid Eriksmarknaderna 1526 och 1531. Svart 1964, ss. 120 & 173. Nils Staf lägger därtill 1529, 1530 och troligen 1532. Staf 1935, ss. 76; 81 & 90. I övriga fall nämns ingen specifik plats, men Svarts formuleringar gör det troligt att mötena hölls i Gamla Uppsala även då.
- 3 Staf 1935, s. 68f.
- 4 Staf 1935, s. 83f. Skatten bestod i att varje stad skulle offra en av sina kyrkklockor. Statsskulden var förstås den som Gustav själv dragit på sig för att få resurser att ta över Sveriges tron.
- 5 Staf 1935, passim.
- 6 Bilaga 1.
- 7 Bilaga 1.
- 8 Staf 1935, s. 267.
- 9 Ljung 1954, s. 148. Distingen hölls varken en speciell helg eller ett speciellt datum. I stället räknades den ut efter månens växlingar. Lindhagen 1922–23, s. 1. Den äldsta kända uträkningen kommer från O. Magnus 1909, s. 183.
- 10 Staf 1935, ss. 13–209. Till de 92 mötena kan också läggas några småländska marknader vintern 1539 samt fler vintermarknader i början av 1547 vid vilka Staf antar att kungliga skrivelser lästs upp. Bilaga 1.
- 11 J. Magnus 1620, pag. 5 & 7 t. ex.
- 12 Enligt Ljung 1954, s. 152.
- 13 Bonnier 1991, s. 102. Det sista belägget för att en sådan procession ägde rum är från 1521. Svart 1964, s. 53. Det finns dock ingen anledning att tro att det var sista gången det skedde.
- 14 Rahmqvist 1986, s. 264.
- 15 Rahmqvist 1986, s. 265f.
- 16 Ljung 1954, s. 248.
- 17 Sundquist 1953a, s. 277.
- 18 Wahlberg 1994, s. 133 och där anförd litt.
- 19 Bilaga 1.
- 20 J. Magnus 1557, pag. 123f.
- 21 Johannesson 1982, s. 90.
- 22 Lindroth 1975b, s. 311.
- 23 Duczko 1998, s. 20.
- 24 Duczko 1998, s. 21f.
- 25 Ferm 1986, s. 62ff. Det bör påpekas att dessa uppgifter i mycket bygger på rekonstruktioner och alltså inte är helt säkra.
- 26 B. Gustafsson 1963, s. 26.
- 27 Ahnlund 1954, s. 114f. När skrinläggningen av Erik den helige verkligen skedde är oklart, men förmodligen var det efter att Gamla Uppsala hade blivit ärkesäte.
- 28 DS 49–50 i *Svenskt Diplomatarium I*. 1829.
- 29 Sundquist 1953a, s. 219.
- 30 Ferm 1986.
- 31 DS 451 i *Svenskt Diplomatarium I*. 1829.
- 32 B. Gustafsson 1963, s. 40.
- 33 Olai 1678, pag. 1f. I citat från äldre svenska har jag så långt det är möjligt moderniserat stavningen.
- 34 Olai 1678, pag. 5.
- 35 Sune Lindqvist menar i sitt verk om

- Uppsalahögarna att Olai inte förstod att högarna faktiskt var gamla kungagravar. Lindqvist 1936, s. 113.
- 36 Bonnier 1991, s. 83.
- 37 Sundquist 1953a. Sundquists tolkning har inte vunnit gehör bland andra fackhistoriker, men återges ibland i mer populärt inriktade texter. Edquist 2004, s. 66.
- 38 Lindroth 1975a, s. 289.
- 39 Efter hans död utnämnde påven hans bror Olaus till svensk ärkebiskop, men denne fick aldrig möjlighet att tillträda funktionen. Johannesson 1982, s. 192.
- 40 O. Magnus 1909, s. 70.
- 41 O. Magnus 1909, s. 140.
- 42 O. Magnus 1909, s. 141f.
- 43 J. Magnus 1620, pag. 5.
- 44 J. Magnus 1620, pag. 11.
- 45 J. Magnus 1620, pag. 76.
- 46 J. Magnus 1620, pag. 212; 218; 266 t.ex.
- 47 J. Magnus 1620, pag. 11ff.; O. Magnus 1909, s. 134f.
- 48 Lindqvist 1936, s. 106f. och där anförd litt.
- 49 J. Magnus 1620, pag. 13; O. Magnus 1909 s. 136f. Frö anges ha varit gudarnas mänskliga ståthållare, som efter sin död kom att dyrkas som gud själv.
- 50 Adam av Bremen 1984, Bok IV, kap. 27.
- 51 J. Magnus 1620, pag. 15.
- 52 Lindroth 1975a, s. 280ff. Huruvida det verkligen var Laurentius Petri som skrev den tillrättalagda upplagan är inte klarlagt. Lindroth 1975a, s. 284; Hall 2000, s. 36. Då ingen annan författare är känd har jag valt att ta upp den som Petris verk. Innehållet är hur som helst i det här sammanhanget intressantare än författaren.
- 53 O. Petri 1917, s. 11f.
- 54 O. Petri 1917, s. 73.
- 55 L. Petri, ss. 18; 25; 37 t.ex. (Sidnumreringen hänvisar här och senare till volymens andra del.)
- 56 L. Petri 1828, s. 38.
- 57 L. Petri 1828, s. 37.
- 58 Sundquist 1953b, s. 24.
- 59 Messenius 1612, kap. 3; Schefferus 1666, kap. 3.
- 60 Olai 1678, pag. 168.
- 61 Olai 1678, pag. 182.
- 62 J. Magnus 1620, pag. 531.
- 63 J. Magnus 1620, pag. 535.
- 64 J. Magnus 1620, pag. 556f.
- 65 J. Magnus 1557, pag. 59f. Tack till Viktoria Hugerth som hjälpte mig med latinet.
- 66 O. Petri 1917, s. 56f. Det rätta året är 1164.
- 67 O. Petri 1917, s. 56.
- 68 O. Petri 1917, s. 72.
- 69 L. Petri 1828, s. 66.
- 70 L. Petri 1828, s. 67.
- 71 L. Petri 1828, s. 76.
- 72 L. Petri 1828, ss. 64 & 67.
- 73 Johannesson 1982, s. 102.
- 74 Se t. ex. H. Gustafsson 2000, s. 311.
- 75 Johannesson 1982, s. 85f. t.ex.
- 76 J. Magnus 1620, pag. 163ff. Kurt Johannesson nämner flera exempel på hur Svea och Göta krönika innehåller angrepp på och varningar till Gustav

- Vasa. Det mest uppenbara är historien om kung Gostagus, vars rätt till tronen var tveksam och som rövade från och förtryckte folket. Johannesson 1982, s.179f.
- 77 Liksom i brodern Johannes' *Svea och Göta krönika* ser Johannesson i Olaus' *Historia om de nordiska folken* en tydlig anti-luthersk varningston mot Gustav Vasa. Johannesson 1982, s. 246–261.
- 78 Johannesson 1982, s. 80.
- 79 Lindroth 1975a, s. 280. Bland annat lär Johannes Magnus ha haft tillgång till en när han skrev sitt eget verk. Johannesson 1982, s. 172.
- 80 Jensen 2002, s. 51.
- 81 Bröderna Magnus befann sig f. ö. utomlands fr. o. m. mitten av 1520-talet och återvände aldrig till Sverige. Lindroth 1975a, s. 289ff.
- 82 Peringskiöld 1710, pag. 217.
- 83 Rudbeck 1689, s. 373.
- 84 Lindqvist 1936, ss. 66 & 121.
- 85 Sundquist 1953b.
- 86 Svart 1964, s. 173.
- 87 "Burspråk." 1923.
- 88 Sundquist 1953a, s. 55.
- 89 Sundquist 1953a, s. 46.
- 90 Wahlberg 1994, s. 162.
- 91 Lindqvist 1936, s. 64f.
- 92 Ahnlund 1954, s. 131.
- 93 Lindqvist 1936, s. 116ff.
- 94 Schefferus 1666, s. 366. Intressant är att Schefferus ansåg att Frö var den förste som gravlagts i någon av högarna. Schefferus 1666, s. 358. Oavsett om Schefferus såg samma person i Frö som bröderna Magnus eller inte är det ytterligare en koppling mellan denne och Uppsala-templet.
- 95 Whitelocke 1855, s. 234. Tor har i Bulstrodes variant ersatts med Tyr och Frö var fortfarande Fröja.
- 96 Klingberg 1944–52, s. 233.
- 97 Nordberg 2001.
- 98 *Rannsakingar efter antikviteter*. 1960, s.81.
- 99 *Rannsakingar efter antikviteter*. 1960, ss. 26 & 73.
- 100 Lindroth 1975b, s. 314.
- 101 Lindroth 1975b, s. 321f.
- 102 Lindroth 1975b, s. 323. Enligt Patrik Hall var alla aktiva medlemmar i antikvitetskollegiet, förutom Verelius, fiender till Rudbeck. Hall 2000, s. 64.
- 103 I striden om templets placering stod åtminstone en av kollegiets ledamöter, historieforskaren och rikshistoriografen Claudius Arrhenius (Örnhielm), på Schefferus sida. Sundquist 1953b, s. 38.
- 104 Nordberg 2001, ss. 12 & 14.
- 105 Thordeman 1954, s. 188; Reinholdsson 1998, s. 52ff. och där anförd litt.
- 106 Reinholdsson 1998, s. 55.
- 107 Svart 1964, s. 53f.
- 108 "Erik konungs lag, Sankt." 1959, sp. 21.
- 109 Ahnlund 1954, s. 137f.
- 110 J. Magnus 1620, pag. 528. Ericus Olais åsikter om Erik den helige har här lämnats åt sidan, dels för att han inte på samma sätt som i fallet med orten Uppsala formade 1500-talets bild av helgonkungen, dels för att han inte att

- mycket att säga. Några allmänt positiva omdömen är allt. Olai 1678, pag. 127f.
- 111 J. Magnus 1620, pag. 529. Detta citat är i princip ordagrant taget från helgonlegenden om Erik. "Erik den heliges legend på latin, fornsvenska och modern svenska." 1954, s. XVIII.
- 112 J. Magnus 1620, pag. 529.
- 113 Se Johannesson 1982, s. 173.
- 114 Jensen 2002, s. 54.
- 115 O. Petri 1917, s. 55.
- 116 O. Petri 1917, s. 56.
- 117 L. Petri 1828, s. 65.
- 118 L. Petri 1828, s. 64ff.
- 119 L. Petri 1828, s. 64.
- 120 Sundqvist 2000, s. 318.
- 121 Fröjmark 1996, s. 388.
- 122 Lundmark 1984, s. 32.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

- Adam av Bremen: *Historien om Hamburgstiftet och dess biskopar*. (utg. av Samfundet Pro Fide et Christianismo). Stockholm 1984 (skriven c:a 1070).
- "Erik den heliges legend på latin, fornsvenska och modern svenska." (utg. av Toni Schmid) i *Erik den helige. Historia. Kult. Reliker*. (red. Bengt Thordeman). Stockholm 1954.
- Magnus, Johannes: *Svea och Göta krönika... på svenska uttolkad av Erico Schrodero*. Stockholm 1620 (1:a uppl. 1554).
- .: *Metropolis Ecclesiae Upsalen. in Regnis Suetiae et Gothiae*. Rom 1557.
- Magnus, Olaus: *Historia om de nordiska folken. I svensk översättning utgiven genom Michaelsgillet. Band 1. Uppsala och Stockholm 1909 (1:a uppl. 1555)*.
- Messenius, Johannes: *Svecopentaprotopolis. Det är de fem förnämste och äldste Sveriges och Götas huvudstäder*. Uppsala 1612.
- Olai, Ericus: *De svenskes och götes historia... verterat på svenska av Joh. Sylvio*. Stockholm 1678 (1:a uppl. c:a 1470).
- Peringskiöld, Johan: *Monumenta Uplandica per Thiundiam*. Stockholm 1710.
- Petri, Laurentius: *Svenska Chrönika*. Tryckt i *Scriptorum rerum Svecicarum Medii Aevi II*. Uppsala 1828 (första utg. 1559).
- Petri, Olaus: *En svensk krönika*. (utg. av Jöran Sahlgren) Uppsala 1917 (skriven c:a 1540).
- Rannsakingar efter antikviteter. Bd I. Uppland, Västmanland, Dalarna, Norrland, Finland. häfte 1*. (utg. av Ingemar Olsson et al.). Uppsala 1960.
- Rudbeck, Olof: *Atlant el. Manhem. Del III*. Uppsala 1689.
- Schefferus, Johannes: *Upsalia*. Uppsala 1666.
- Svart, Peder: *Konung Gustaf I:s krönika*. (utg. av Gunnar T. Westin). Stockholm 1964 (skriven c:a 1560).
- Svenskt Diplomatarium. Band I. Åren 817–1285*. (utg. av Johan Gustaf Liljegren). Stockholm 1829.
- Whitelocke, Bulstrode: *A Journal of the Swedish Embassy in the Years 1653 and 1654... II*. (utg. av Henry Reeve). London 1855.

Litteratur

- Alm, Mikael: *Kungsord i elfte timmen. Språk och själsbild i det gustavianska enväldets legitimitetskamp 1772–1809*. Uppsala 2002.
- Ahnlund, Nils: "Den nationella och folkliga Erikskulten." i *Erik den helige. Historia. Kult. Reliker*. (red. Bengt Thordeman). Stockholm 1954.
- Bonnier, Ann-Cathrine: "Från hednatempel till sockenkyrka." i *Kyrka och socken i medeltidens Sverige. Studier i det medeltida Sverige* 5. (red. Olle Ferm). Stockholm 1991.
- "Burspråk." i *Ordbok över svenska språket utg. av Svenska Akademien. bd 5B*. Lund 1923.
- Duczko, Wladyslaw: "Nytt om Gamla Uppsala." i Anund, Johan et al: *Gamla Uppsala – centralplats och omland*. Stockholm 1998.
- Edquist, Samuel: "Den lokalpatriotiska nationalismen. Identitetsskapande i uppländska bruk av historien." i *En helt annan historia. Tolv historiografiska uppsatser*. (red. Samuel Edquist et al.). Uppsala 2004.
- "Erik konungs lag, Sankt." i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. bd 4*. Malmö 1959.
- Ferm, Olle: "Från Östra Aros till Uppsala. Uppsala under tidig medeltid." i *Från Östra Aros till Uppsala. En samling uppsatser kring det medeltida Uppsala*. (red. Nanna Cnattingius och Torgny Nevéus). Uppsala 1986.
- Fröjmark, Anders: "Från Erik pilgrim till Erik konung. Om helgonkulten och Sveriges kristnande." i *Kristnandet i Sverige. Gamla källor och nya perspektiv*. (red. Bertil Nilsson). Uppsala 1996.
- Gustafsson, Berndt: *Svensk kyrkohistoria*. Stockholm 1963.
- Gustafsson, Harald: *Gamla riken, nya stater. Statsbildning, politisk kultur och identiteter under kalmarunionens upplösningsskede 1512–1541*. Stockholm 2000.
- Hall, Patrik: *Den svenskaste historien. Nationalism i Sverige under sex sekel*. Stockholm 2000.
- Jensen, Ola: *Forntiden i historien. En arkeologihistorisk studie av synen på forntid och forntida lämningar, från medeltiden till och med förupplysningen*. Göteborg 2002.
- Johannesson, Kurt: *Gotisk renässans. Johannes och Olaus Magnus som historiker*. Stockholm 1982.
- Klingberg, Göte: "Uppsala högar och traditionen." i *Upplands fornminnesförenings tidskrift* 47. 1944–52.
- Lindhagen, Arvid: "Distingsfullmånen." i *Arkiv för matematik, astronomi och fysik band 17:17*. 1922–23.
- Lindqvist, Sune: *Uppsala högar och Ottarshögen*. Stockholm 1936.
- Lindroth, Sten: *Svensk lärdomshistoria. Medeltiden. Reformationstiden*. Stockholm 1975a.
- : *Svensk lärdomshistoria. Stormaktstiden*. Stockholm 1975b.
- Ljung, Sven: *Uppsala stads historia II. Uppsala under yngre medeltid och Vasatid*. Uppsala 1954.
- Lundmark, Lennart: *Det förflutnas makt. Om sociala tidsbegrepp och samhällsförändring*. Lund 1984.

- Nordberg, Olle: "Jättars tid. En diskussion kring skapande av historia genom rummet." Otryckt C-uppsats examinerad vid Historiska institutionen, Uppsala universitet 2001.
- Rahmqvist, Sigurd: "Gamla Uppsala by – Upplands största." i *Från Östra Aros till Uppsala. En samling uppsatser kring det medeltida Uppsala*. (red. Nanna Cnattingius och Torgny Nevéus). Uppsala 1986.
- Reinholdsson, Peter: *Uppror eller resningar? Samhällsorganisation och konflikt i medeltidens Sverige*. Uppsala 1998.
- Staf, Nils: *Marknad och möte. Studier rörande politiska underhandlingar med folkmenigheter i Sverige och Finland intill Gustav II Adolfs tid*. Stockholm 1935.
- Sundquist, Nils: *Östra Aros. Stadens uppkomst och dess utveckling intill år 1300*. Uppsala 1953a.
- : "Det forntida Uppsala i 1600-talets lärda spekulation." i *Uppland. Upplands fornminnesförenings årsbok 1953b*.
- Sundqvist, Olof: *Freyr's Offspring. Rulers and religion in ancient Svea society*. Uppsala 2000.
- Thordeman, Bengt: "Erik den helige i medeltidens konst." i *Erik den helige. Historia. Kult. Reliker*. (red. Bengt Thordeman). Stockholm 1954.
- Wahlberg, Mats: *Uppsalas gatunamn*. Uppsala 1994.
- Åmark, Karl: "Om Upplands marknader." i *Upplands fornminnesförenings tidskrift 45*. 1935–37.

Henrik Ågren är FD i historia och universitetslektor vid Högskolan i Gävle.